

ΤΖΩΝ ΜΙΛΤΟΝ

ΧΑΜΕΝΟΣ ΠΑΡΑΔΕΙΣΟΣ

(Paradise Lost)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΧΟΛΙΑ - ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

ΜΙΧΑΛΗΣ ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΛΗΣ
ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ

ΖΕΦΥΡΙ ΑΤΤΙΚΗΣ
ΦΘΙΝΟΠΩΡΟ 1994

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

«Θα γείρετε λοιπόν το σβέρκο σας και θα θελήσετε
εύκολα τα γόνατα να λυγίσετε; Όχι, αν δεν κάνω λάθος
Πως το σωστό το ξέρετε ή γνωρίζετε τους εαυτούς σας,
Του ουρανού ντόπιοι γυιοί
που από πάντα δικός σας ήταν...»

J. Milton : PARADISE LOST.liber V,786-790

Αν η γενική εντύπωση για το Σαίξπηρ είναι πως ήταν ένας άνθρωπος που αγαπούσε τη Δόξα και δε νοιαζόταν και πολύ για τον αγώνα που γινόταν την εποχή του για την απόκτηση πολιτικής και θρησκευτικής ελευθερίας, με το Μιλτον συνέβαινε κάτι άλλο: ήταν φιλόδοξος (και δεν τόκρυβε μάλιστα) πως, από σεβασμό προς την ανθρωπότητα, ήθελε μια θέση στη μνήμη και τη μεγάλη καρδιά της στους μελλοντικούς χρόνους. Έδινε μάλιστα τόσο μεγάλη σημασία στην ιδέα της ελευθερίας, ώστε, για να την εξασφαλίσει στη χώρα που γεννήθηκε, έβαλε σε δεύτερη μοίρα το πρωταρχικό του πάθος, την αγάπη του για την ποίηση, σχεδόν για τη μισή του ζωή, για να αφιερωθεί ολοκληρωτικά στον αγώνα για την απόκτηση της, φθάνοντας στο σημείο να τυφλωθεί τελείως.

Σε τούτες τις λίγες γραμμές δίνεται, όσο πιο περιεκτικά γίνεται, το στίγμα του Τζων Μιλτον, ενός από τους πιο μεγάλους άγνωστους ποιητές στη χώρα μας - και δεν εννοώ αναγκαστικά μόνο το "πλατύ αναγνωστικό κοινό" - παρόλο που έχει αγαπηθεί-και μνημονευτεί - από κάποιους άλλους της ίδιας φυλής όπως από τον Λ. Βύρωνα, το Δ. Σολωμό, τον Ου. Φώσκολο κι από το "μούχλα" (κατά τη πρόσφατη ρήση του εκ Παρισίων κ. Η. Πετρόπουλου) Α. Παπαδιαμάντη.

Σε αυτές τις ημέρες λοιπόν που η ισοπέδωση των πάντων βαπτίζεται "προοδευτισμός", κι η διατήρηση της μνήμης "συντηρητισμοί; που οι "υπερβάσεις", οι αχρωματοψίες, οι γιάπηδες (νέοι και παλιοί), οι διαφημιστές, οι χρηματιστές κι οι άλλοι τεχνοκράτες

προσπαθούν να σαρώσουν τα πιο ζωντανά μας κύτταρα, που οι φοιτητές, αντί να γράφουν συνθήματα στους τοίχους των αμφιθεάτρων, τους καθαρίζουν και τους ασπρίζουν, που κανείς δε βρίσκει εύκολα τα λόγια να τα περιγράψει όλ' αυτά, ήρθε άλλο ένα "απολίθωμα", ένα προϊόν ενός άλλου "μούχλα", να προστεθεί στα ήδη υπάρχοντα στην Ελληνική βιβλιογραφία: οι μεταφράσεις των Λατινικών ποιημάτων του, όσων υπάρχουν στο «**Βιβλίο των Δασών**» και στο «**Βιβλίο των Επιγραμμάτων**» γραμμένων πριν από 350 χρόνια περίπου.

Όσοι λοιπόν πιστεύουν ότι μετά από μερικά χρόνια θα ανήκουν στον εικοστό πρώτο κι όχι στον προηγούμενο αιώνα, καλό -θα είναι, όχι μόνο να μην ξεκινήσουν την ανάγνωση, μα ούτε και το ξεφύλλισμα αυτού του βιβλίου :γιατί «αμύητον μή είσιέναι εις τό ιερόν», κατά την Καβιρεια προμετωπίδα του ιερού της Σαμοθράκης, την παγωμένη μες στο χρόνο.

**Ζεφύρι, ΙΙ Ιούλη 1994,
0 μεταφραστής.**

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Ρόμπερτ Βύχαμ, Από την εισαγωγή στην κλασική έκδοση του "Χαμένου Παραδείσου" από τους CASSEL,RETTER και Galrin. Mpp X. Γαλατόπουλος, Φυλακές Πάφου. Δεκέμβρης 1937 ("Χαμένος Παράδεισος", Βιβλίο Ι, εκδόσεις Γκοβόστη, Αθήνα.)
2. Το μόνο έργο του Μιλτον που εντοπίζεται - και μάλιστα σπάνια- στις προθήκες των Ελληνικών βιβλιοπωλείων είναι η παραπάνω έκδοση.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	3
Η ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ JOHN MILTON	7
Α. Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΤΟΥ	9
Β. Η ΠΑΙΔΙΚΗ ΤΟΥ ΗΛΙΚΙΑ, Η ΜΟΡΦΩΣΗ ΚΑΙ ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΤΟΥ ΠΟΙΗΜΑΤΑ	10
Γ. Η ΑΠΟΜΟΝΩΣΗ ΤΟΥ ΣΤΟ ΧΟΡΤΟΝ (1632-1638)	13
Δ. ΤΟ ΤΑΞΙΔΙ ΤΟΥ ΣΤΗΝ ΙΤΑΛΙΑ(1638-1639)	14
Ε. Η ΜΕΣΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ(1639-1660)	17
ΣΤ. ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΠΕΡΙΟΔΟΣ(1660-1674).....	24
Ζ. Η ΜΟΡΦΗ - Ο ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ - ΟΙ ΣΥΝΗΘΕΙΕΣ ΤΟΥ .	26
Η. ΜΙΑ ΓΕΝΙΚΗ ΚΡΙΣΗ	27
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ	29
ΤΑ ΚΥΡΙΟΤΕΡΑ ΕΡΓΑ ΤΟΥ	31
Α. ΠΟΙΗΤΙΚΑ	32
Β. ΠΕΖΑ	33
ΧΑΜΕΝΟΣ ΠΑΡΑΔΕΙΣΟΣ	35
Η ΥΠΟΘΕΣΗ ΤΟΥ 4 ^{ου} ΒΙΒΛΙΟΥ	37
ΒΙΒΛΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ	39

*H ZOH KAI TO EPFO
TOY JOHN MILTON*

A. Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΤΟΥ

Υπάρχουν αρκετά στοιχεία για την οικογένεια του Τζων Μίλτον. Ο παππούς του, Τζων Μίλτον κι αυτός, καταγόταν απ' το "Οξφορντσερ. Κάποια στιγμή προς τα τέλη του 16ου αιώνα βρίσκεται διορισμένος υποδασοφύλακας στο βασιλικό δάσος του Σουουτόβερ, στην κομητεία της Οξφόρδης. Ο Τζων Μίλτον "(ή Μύλτον - Mylton - σύμφωνα με μια εγγραφή σε βιβλίο βαφτίσεων) ήταν φανατικός Καθολικός. "Έτσι αποκλήρωσε το γυιο του Τζων, τον πατέρα του ποιητή, εξαιτίας του ότι είχε ασπαστεί τον Προτεστανισμό, και μάλιστα σε νεαρή ηλικία.

Ο Τζων Μίλτον ο δεύτερος λοιπόν, αναγκαστικά εγκατέλειψε την Οξφόρδη κι εγκαταστάθηκε στο Λονδίνο. Εκεί άρχισε να επιβιώνει σαν "δημόσιος γραφέας", κάτι σαν συμβολαιογράφος και πληρεξούσιος σε συνδυασμό με τραπεζικές και τοκιστικές δραστηριότητες. Ο νεαρός, τότε, Μίλτον διακρίθηκε σ' αυτήν τη θέση και απόκτησε αρκετή περιουσία, έτσι ώστε να ζει άνετα. Είχε σπουδάσει στην Οξφόρδη κι είχε πάρα πολλά προσόντα. Κοντά σ' άλλα είχε και ικανοποιητικές συνθετικές ικανότητες, όπως φαίνεται από το γεγονός ότι στην "Ιστορία της Μουσικής" του Μπούρνειϋ υπάρχουν συνθέσεις του. Είχε ακόμη ασχοληθεί και με την ποίηση.

Είχε περάσει τα σαράντα του, όταν παντρεύτηκε τη Σάρα Κάστον, απ' την οικογένεια των Γουέλς, που είχαν σε μεγάλη υπόληψη στο Λονδίνο κι ήταν γνωστή και για τις αγαθοεργίες της. Από το γάμο αυτό γεννήθηκαν πέντε παιδιά - δυο γυιοι και τρεις κόρες. Ο μελλοντικός ποιητής ήταν το δεύτερο παιδί στη σειρά κι ο πρώτος γυιος.

Β. Η ΠΑΙΔΙΚΗ ΤΟΥ ΗΛΙΚΙΑ, Η ΜΟΡΦΩΣΗ ΚΑΙ ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΤΟΥ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

Ο Τζων Μίλτον γεννήθηκε στο Λονδίνο, στις 9 Δεκεμβρίου του 1608, στην οδό του Ψωμιού(Βτβειά είΓββτ.) στην επονομαζόμενη "Φτωχογειτονιά" (Chearside). Η φύση τον είχε προικίσει κι εξωτερικά κι εσωτερικά: ήταν ένα πανέμορφο παιδί με πολλή εξυπνάδα και μ' αυτό που κοινά λέγεται δίψα για μάθηση.

Ο πατέρας του κατάφερε από πολύ νωρίς να διακρίνει τα προσόντα του κι είχε μάλιστα την οξύνοια να τα ενισχύσει και να τον κατευθύνει σ' ανάλογες σπουδές. Έτσι προσέλαβε αρχικά ένα' οικοδιδάσκαλο για τα πρώτα του μαθήματα, τον Τόμας Γιούνγκ, έναν αυστηρό Πουριτανό, που, κατά τους βιογράφους του ποιητή, άσκησε καταλυτική επίδραση πάνω του. Η ανταπόκριση του Μίλτον στις εκπαιδευτικές του υποχρεώσεις ήταν παραπάνω από ικανοποιητική: άρχισε να διαβάζει παθιασμένα κι έτσι από πολύ νωρίς μπήκε στο δρόμο της υπερκόπωσης κι εξασθένησης της όρασης που κατέληξε στην ολική τύφλωση του(Ο ίδιος μας πληροφορεί πως αν και η όραση του ήταν αδύναμη απ' την παιδική του ηλικία, από δώδεκα χρόνων δεν εγκατέλειπε το διάβασμα πριν απ' τα μεσάνυχτα)

Κάπου ανάμεσα στο 1615 και στο 1620 ο Μίλτον γράφτηκε στη Σχολή του Αγίου Παύλου. Στο διάστημα της φοίτησης του εκεί (1615/1620-1624) εκτός από τις σχολικές του μελέτες στα Ελληνικά, Λατινικά και Εβραϊκά διδασκόταν και σύγχρονες γλώσσες στο σπίτι του. Στα δεκαπέντε του παράφρασε τους Ψαλμούς 114 και 136 του Δαυίδ σε Ομηρική διάλεκτο και στ' Αγγλικά αντίστοιχα. Την εποχή αυτή ξεκινούν και δυο μεγάλες φιλίες: μια με τον Τσαρλς Ντιοντάτι, που κρατά μέχρι το θάνατο του κι άλλη μια με τον Αλεξάντερ Γκιλλ, γιο του διευθυντή της Σχολής.

Στις 12 Φεβρουαρίου του 1625 (ή για άλλους στις 9 Απριλίου) ο Μίλτον γράφτηκε στο "Κολλέγιο του Χριστού", στο Πανεπιστήμιο του Καίμπριτζ. Η φοίτησή του εδώ κρατά επτά χρόνια. Το 1629 πήρε το πτυχίο του "Ανώτατου πτυχιούχου των Τεχνών" ("Bachelor of Arts") ενώ το 1632 ανακηρύχτηκε Διδάκτωρ.

Η φοίτηση του στο Κολλέγιο δεν ήταν όμως χωρίς προβλήματα. Το Μάρτιο του 1626 αποβλήθηκε για κάποιο διάστημα μετά από σύγκρουση του με τον επόπτη καθηγητή του, κάποιον Charrell. Οι βαθύτερες αιτίες αυτής της συγκρούσεως είναι ασαφείς: ο ίδιος ο Μίλτον την αποδίδει στην "ανυποταξία του χαρακτήρα του κάποιου από τους βιογράφους του υποστηρίζουν πως η πολυμαθία του εκνεύριζε τους συμφοιτητές και τους καθηγητές του, ενώ ο Dr. Johnson, μιλά για μαστίγωμα του ποιητή.

Καθώς φαίνεται όμως ο Μίλτον εκμεταλλεύτηκε ικανοποιητικά το διάστημα της αποβολής του, μελετώντας κλασσικό θέατρο ("τα βιβλία εκείνα", που όπως έλεγε, "είναι η ζωή μου") και παρακολουθώντας συνέχεια όλες τις θεατρικές παραστάσεις κι οποιαδήποτε άλλη πολιτιστική εκδήλωση συνέβαινε στο Λονδίνο. Όταν τελικά έληξε η ποινή του, επέστρεψε στο Κολλέγιο, όπου τον ανέλαβε άλλος επόπτης καθηγητής (ο Nathaniel Tovey).

Όμως το "Κολλέγιο του Χριστού" είχε προσφέρει στον ποιητή κι άλλες πικρίες. Η σημαντικότερη απ' αυτές ήταν το παρατσούκλι "Η κυρία" ("The Lady") που του έβγαλαν οι συμφοιτητές του εξαιτίας των λεπτών, ωραίων χαρακτηριστικών καθώς και της εκλεπτυσμένης συμπεριφοράς του. Σιγά - σιγά όμως (αν πρέπει να πιστέψουμε τους βιογράφους του) ο Μίλτον κέρδισε το σεβασμό και την εκτίμηση των καθηγητών κι ενός μεγάλου μέρους των συμφοιτητών του.

Πηγή για τις εμπειρίες του στο Καϊήμπριτζ αποτελούν αρκετοί απ' τους Λατινικούς στίχους του καθώς κι οι επτά "δοκιμασίες" του. Στην τελευταία του (1631/1632) μάλιστα διατράνωνε το όνειρο του Αναγεννησιακού Ανθρωπιστή που έπρεπε να είναι ταυτόχρονα χριστιανός. Πλατωνικός και Βακωνικός.

Αρκετά είναι τα ποιήματα που έγραψε ο Μίλτον κατά τη διάρκεια των σπουδών του στο Κολλέγιο (τα περισσότερα είναι γραμμένα στα Λατινικά): έξι ή επτά Ελεγείες, πιθανόν πολλά από το "Epigrammatum Liber", καθώς κι απ' το "Sylvarum Liber" κι ακόμη τα "Ω, αηδόνι" ("O, Nightingale"), "Για το θάνατο ενός αγνού βρέφους" ("On the Death of a fair infant", 1628), "Για το πρωινό της Γέννησης

του Χριστού("On the morning of Christ's Nativity "),πιθανόν τα Ιταλικά "Ο εύθυμος" ("L' Allegro"), "Ο μελαγχολικός" ("Il Penseroso"), και τα "Στο πρωινό του Μάη" ("Song :On the May Morning" , 1629-1630) , "Επιτάφιος για τη μαρκησία του Γου;ίντσεστερ" ("Epitaph on the Marchioness of Winchester", 1631). Έγραψε ακόμη και λίγους στίχους για το Σαίξπηρ ("On Shakespear") που συμπεριελήφθηκαν στην Β' Έκδοση των Σαιξπηρικών Απάντων, το 1632.Την ίδια χρονιά ίσως να έγραψε και το "Στον Πατέρα" ("Ad Patrem").

Γ. Η ΑΠΟΜΟΝΩΣΗ ΤΟΥ ΣΤΟ ΧΟΡΤΟΝ (1632-1638)

Καθώς πλησίαζε ο καιρός της αποφοίτησης του, ο πατέρας του, ποιητής, γέρος πια, αποφάσισε ν' αφήσει το συμβολαιογραφείο του σ' ένα συνεργάτη του και να αποσυρθεί στο Χόρτον, ένα μικρό χωριό κοντά στο Γουϊνδσορ. Έτσι βρίσκουμε το Μιλτον τον Ιούλιο του 1632, όταν αποφοίτησε από το Κολλέγιο, να ακολουθεί τον πατέρα του στη νέα τους κατοικία.

Εκεί ο ποιητής αφιερώθηκε μόνος του στην κατάκτηση της φιλελεύθερης εκείνης μόρφωσης που δεν του έδωσε το Κολλέγιο (Ήδη σαν φοιτητής είχε απορρίψει το σχολαστικισμό της πανεπιστημιακής μόρφωσης σαν στείρο). Έτσι λοιπόν, όπως αφηγείται ο ίδιος⁷, χαιρόταν κάθε δώρο της ησυχίας της εξοχικής ζωής, μελετώντας αδιάκοπα τους κλασσικούς Έλληνες και Λατίνους συγγραφείς. Το μόνο του διάλειμα ήταν το να πηγαίνει στην κοντινή πόλη, είτε για ν' αγοράσει κάποιο βιβλίο, είτε για να μάθει κάτι νέο για τα Μαθηματικά και τη Μουσική που είχαν αρχίσει να τον ενδιαφέρουν τότε.

Αυτήν την περίοδο ο Μιλτον έγραψε αρκετά αξιόλογα ποιήματα: τα "Arcades" (1630), "Comus" (1630), "Lycidas" (1638) καθώς και δύο ελάσσονα θρησκευτικά, το "Στον Χρόνο" ("On Time", 1632) και το "Για μια Πανηγυρική Μουσική" ("At a Solemn Music", 1632-1633).

Δ. ΤΟ ΤΑΞΙΔΙ ΤΟΥ ΣΤΗΝ ΙΤΑΛΙΑ(1638 - 1639)

Το Μάιο του 1638, ένα μήνα μετά το θάνατο της μητέρας του, ο Μίλτον ξεκίνησε, με τη συνοδεία ενός υπηρέτη του, για μια περιοδεία στην Ιταλία, μέσω της Γαλλίας.

Ο λόγος της επιλογής της συγκεκριμένης χώρας δεν ήταν τυχαίος, αφού η Ιταλία ιδιαίτερα μετά την πτώση της Κωνσταντινούπολης μαγνήτιζε τους φιλελεύθερους διανοούμενους, όντας το πιο αξιόλογο Ευρωπαϊκό πνευματικό κέντρο. Μόνο που αυτήν την εποχή τα πράγματα στην Ιταλία δεν ήταν και τόσο ρόδινα για τα ελεύθερα πνεύματα: ο Ιταλικός Καθολικισμός είναι πανίσχυρος κι ο Γαλιλαίος εξακολουθεί να είναι φυλακισμένος στα μπουντρούμια της Ιερής Εξέτασης.

Την εποχή που ο βασιλιάς της Αγγλίας Κάρολος Α' συγκρούεται με τους Σκώτους, ο Μίλτον βρίσκεται στο Παρίσι. Εκεί έσω της Αγγλικής πρεσβείας γνωρίζει το διάσημο Ολλανδό φιλόσοφο, θεολόγο και νεολατίνο ποιητή Χούγκο Γκρότιους.

Κατόπιν μέσω της Νίκαιας πηγαίνει στη Γένουα, στο Λιβόρνο και στην Πίζα, για να καταλήξει στη Φλωρεντία.

Ο ποιητής γοητεύτηκε τόσο πολύ από τη Φλωρεντία, όχι μόνο απ' την ομορφιά της σαν πόλη, αλλά κυρίως από την πνευματική της κίνηση, μ' αποτέλεσμα να μείνει δύο μήνες εκεί. Γνώρισε αυτούς τους δύο μήνες αρκετούς από τους σημαντικούς άντρες της και κατάφερε να επισκεφτεί, και να συνομιλήσει με τον φυλακισμένο Γαλιλαίο. Μα στο τέλος εγκατέλειψε κυνηγημένος από την Ιερά Εξέταση⁸

Δίμηνη ήταν κι η παραμονή του στη Ρώμη, μα πολύ λίγη, όπως λέει κι ο ίδιος⁹. Στο διάστημα αυτό επισκέφτηκε όσες περισσότερες αρχαιότητες και μουσεία μπορούσε και γνώρισε πάλι αξιόλογα πρόσωπα, όπως τον Lucas Holstenius, το Βιβλιοθηκάριο της Βιβλιοθήκης του Βατικανού, τους ποιητές Salsilo και Salvagi, καθώς και τον Πρωθυπουργό του Πάπα, τον Καρδινάλιο F. Barberini, με τη μεσολάβηση του οποίου κατάφερε να δει όλους τους θησαυρούς του Βατικανού. Μάλιστα σ' ένα κονσέρτο που δόθηκε στο ανάκτορο του γνώρισε την πανέμορφη

Λεωνόρα, στην οποία αφιέρωσε τρία από τα Λατινικά Επιγράμματα του¹⁰. Την ίδια εποχή εξέδωσε μια συλλογή των Λατινικών ποιημάτων, που είχε γράψει στην μέχρι τότε παραμονή του στην Ιταλία. Επόμενος σταθμός του η Νάπολη· Δίμηνη η παραμονή του κι εδώ που του απέδωσε άλλη μια σημαντική γνωριμία, εκείνη του Μαρκησίου της Βίλλα, Ιωάννη Βαπτιστή Μάνσου, φίλου και προστάτη του Τορκουάτο Τάσσο. Ο Μάνσος σε ανάμνηση της παραμονής του στη Νάπολη του χάρισε δυο πολύτιμα κύπελλα¹¹ με την εξής αφιέρωση:

Johannes Baptista Mansus
Marquis of Villa Neapolitan,
To John Milton, Englisham.
"Mond , From , Grace , and Morals are perfect;
if but thy Greed were,
not Anglic alone, trully Angelic thoy' dst be".

ΜΤΦΡ:

(Ο Ιωάννης Βαπτίστας Μάνσος, Μαρκήσιος της Βίλλα Ναπολιτάνος,
στον Ιωάννη Μίλτων, Εγγλέζο.

"Ο νους, το καλούπι, η χάρη, η μορφή, η ηθική είναι τέλεια.

Αν ήσουν άλλης ράτσας, και στο τέλος αν δεν ήσουν μονάχα Εγγλέζος
τότε θα ήσουν αληθινά Αγγελικός".)¹²

Μετά τη Νάπολη ο Μίλτον σχεδίαζε να επισκεφτεί τη Σικελία και την Ελλάδα αλλά οι πολιτικές ταραχές που ξέσπασαν στην Αγγλία τον έκαναν ν' αρχίσει να ετοιμάζεται για την επιστροφή του στην πατρίδα του, θεωρώντας ανέντιμο το να εξακολουθεί το ταξίδι του τη στιγμή που οι συμπατριώτες του αγωνίζονταν για την ελευθερία τους .

Γι' άγνωστους όμως λόγους η επιστροφή του καθυστέρησε αρκετά. Πέρασε άλλους δύο μήνες στη Ρώμη με αρκετά προβλήματα αυτή τη φορά: παρακολούθηση από την Παπική αστυνομία, κατηγορίες, εκφοβισμοί και καταδίωξη από τους Ρωμαίους Ιησουίτες για την ελευθεροστομία του (ιδιαίτερα σε θέματα θρησκείας) .Θα πρέπει νοί σημειώσουμε εδώ ότι ο ίδιος ο ποιητής παραδεχόταν πως στο διάστημα της παραμονής του στην Ιταλία έζησε τελείως ελεύθερα, χωρίς να υπολογίζει καμία καταπίεση ή περιορισμό .

Το Μάρτιο του 1639 επιστρέφει στη Φλωρεντία, όπου μένει πάλι για δύο μήνες. Αμφίβολο είναι αν κατάφερε αυτή τη φορά να δει πάλι το φυλακισμένο Γαλιλαίο. Από τους βιογράφους του, ο Hudson επιμένει πως κάτι τέτοιο συνέβη, ενώ ο Masson επιμένει κι αυτός για το αντί θετό. Λογικώτερη φαίνεται η δεύτερη άποψη, αφού αυτή τη φορά ο Μιλτον είχε πέσει στη δυσμένεια των Παπικών.

Το Μάιο της ίδιας χρονιάς βρίσκεται στη Βενετία για ένα μήνα. Από εκεί στέλνει στην Αγγλία όλα τα βιβλία που είχε αγοράσει στην Ιταλία κι ο ίδιος πηγαίνει στη Γενεύη μ'ενδιάμεσους σταθμούς τη Βερόνα και το Μιλάνο. Στη Γενεύη συναντά τον Τζιοβάννι Ντιοντάτι, θείο του φίλου του Τσαρλς από τον οποίο μαθαίνει το θάνατο του δεύτερου.

Τον Ιούλιο/Αύγουστο του 1639 επιστρέφει τελικά στο Λονδίνο.

Ε. Η ΜΕΣΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (1639 - 1660)

Γυρνώντας ο Μίλτον στο Λονδίνο νοικιάζει ένα σπίτι στην οδό Αλντερσογκάιτ και ετοιμάζεται να ασχοληθεί με την εκπαίδευση, σαν βιοποριστικό έργο. Οι πρώτοι μαθητές του ήταν ο Έντουαρντ κι ο Τζων Φίλλιπς, γιοι της αδερφής του. Τους είχε οικότροφους. Σκοπός της εκπαίδευσης που τους παρείχε ήταν η με αυστηρές εντολές και το κατάλληλο πρόγραμμα δημιουργία καλοεκ-παιδευμένων πολιτών. Στα βιβλία που χρησιμοποίησε για να τους διδάξει τις κλασσικές γνώσεις δεν υπήρχαν ούτε ο Όμηρος, ούτε ο Βιργίλιος, αλλά ο Οππιανός, ο Αιλιανός, ο Παλλάδιος, ο Κέλσος, ο Βιτρούβιος, ο Ησίοδος, ο Λουκρήτιος και τα "Στρατηγήματα" του Φροντίνου. Στα μαθήματα που τους δίδασκε συμπεριλαμβάνονταν ακόμη Εβραϊκά, Γαλλικά, Ιταλικά, Μαθηματικά και Αστρονομία.

Αυτή την εποχή ο Μίλτον σκεφτόταν να γράψει ένα ηρωικό έπος πάνω στην παράδοση των θρύλων του "Κύκλου του Αρθούρου" στ' Αγγλικά (το περίγραμμα του το βρίσκουμε ήδη στα Λατινικά του ποιήματα¹⁸ Κι όμως μετά τη δημοσίευση του "Erethium Damonis", το 1640 αρχίζει να ασχολείται με τα πεζά "εριστικά" κείμενα του (τα πρώτα σπέρματα της "πολεμικής" αυτής περιόδου εντοπίζονται ήδη στο "Lycidas", με την επίθεση που κάνει εκεί εναντίον του αργυρώνητου κλήρου).

Στο σημείο αυτό δημιουργείται ένα πραγματικά μεγάλο πρόβλημα,* η ευαισθησία αυτή του Μίλτον, η διάθεση του να αγωνιστεί με τα κείμενα του για πολιτικές και θρησκευτικές ελευθερίες, στέρησε μήπως τον κόσμο από πολλούς θάνατους σίχους που θα μπορούσαν διαφορετικά να έχουν γραφτεί; Το ερώτημα αυτό έχει απασχολήσει αρκετά τους βιογράφους και τους κριτικούς του. Πολλές οι απόψεις που έχουν γραφτεί, από την "Ο Μίλτον αισθάνθηκε όλες τις πεζογραφικές πραγματείες του σαν κάτι ανάλογο με τα μεγάλα επικά έργα του Ομήρου και του Βιργιλίου"¹⁹ μέχρι την "Ο Μίλτον δημιούργησε μια μεγάλη ποίηση(το "Paradise Lost) από τη συντριβή της ιδεολογίας του"²⁰. Ίσως όμως η καλύτερη εξήγηση να βρίσκεται στην απάντηση που ο ίδιος ο Μίλτον είχε δώσει στις επικρίσεις για "διεφθαρμένη" ζωή στην παραμονή του στην Ιταλία: " Σ' όλους εκείνους τους

τόπους που η κακία βρίσκει τόση μικρή αντίσταση και που εξασκείται με τόση λίγη ντροπή, ποτέ μου εγώ δεν ξέφυγα από τα στενά μονοπάτια της ακεραιότητας και της αρετής".[^]

Πώς λοιπόν, όταν στα 1642 η Αγγλία βρίσκεται χωρισμένη σε δύο στρατόπεδα-ο βασιλιάς Κάρολος Α, το Ιερατείο κι η Εκκλησία από τη μια, το Κοινοβούλιο κι οι Πουριτανοί απ' την άλλη-κι έχει προηγηθεί (κι εξακολουθεί) μια τυραννική διακυβέρνηση της χώρας με διαλυμένο το Κοινοβούλιο, ο Μίλτον μπορούσε να παραμένει αδιάφορος; Η ανάμειξη του άρχισε, όταν στον πολιτικό στίβο μ πήκαν και τ& θέματα που "συγκλόνιζαν την Εκκλησία. Κι εδώ πρέπει ν' ανοίξουν μια μικρή παρένθεση: οι κύριοι φορείς των θρησκευτικών διαταραχών στην Αγγλία αυτή την εποχή είναι δύο, το κόμμα των "Καθεστωτικών" που υπερασπίζει τη διατήρηση της αυθαίρετης εξουσίας του Αγγλικού Ιερατείου βασιζόμενο στο περιβόητο "Θείο Δίκαιο" και το κόμμα των "Ριζόκλωνων" ("Root and Branch Party"); των ακραίων Πουριτανών που ήθελε την τέλεια κατάργηση του Θεσμού των Επισκόπων και την οργάνωση της Αγγλικανικής Εκκλησίας σύμφωνα με το πρότυπο της Πρεσβυτεριανής της Σκωτίας. 22

Ο Μίλτον ανήκε στους δεύτερους. Έτσι ξεκινά την πολεμική του "για ν' ανοιχτώ σε μια πολυτάραχη θάλασσα φωνασκιών και φτηνών καυγάδων", όπως λέει χαρακτηριστικά ο ίδιος.²³, το 1641, με το φυλλάδιο του "Για τη Μεταρρύθμιση σχετικά με την Εκκλησιαστική Διοίκηση στην Αγγλία" ("On Reformation Touching OChurch Discipline in England"). Τον Ιούνιο της ίδιας χρονιάς γράφει το "Για την Αρχιερατική Επισκοπεΐα κι αν μπορεί αυτή να κατάγεται απ' τους Αποστολικούς Χρόνους" ("Of Prelatical Episcopacy and Whether it may be Deduced from Apostolical Times"), ενώ τον Ιούλιο το "Επιτιμήσεις πάνω στην Υπεράσπιση του διαμαρτυρομένου ενάντια στον Σμεχτίμνουους" ("Animadversions upon the Remonstran's Defence against Smectymnuus"). Το περί — εργο αυτό όνομα δεν είναι τίποτε άλλο από τα αρχικά των ονομάτων πέντε Πουριτανών ιερέων, που μ' αυτόν τον τίτλο είχαν κυκλοφορήσει ένα φυλλάδιο ενάντια σε κάποιον επίσκοπο που υπερασπιζόταν το Ιερατείο. Συνεχίζει το Φεβρουάριο του 1642 με το "Η Δικαιολογία για την Κυβέρνηση της Εκκλησίας εναντίον της Αρχιερατείας" ("The Reason of Church Government Urged against Prelaty"), ενώ την Άνοιξη της ίδιας χρονιάς δημοσιεύει το "Απολογία

εναντίον μιας Φυλλάδας που ονομάστηκε Ανασκευή των Επιτιμήσεων κ.λ.π." ("Apology Against a Pamphlet called a Modest Confutation of the Animadversions e.t.c"). Παράλληλα το Κοινοβούλιο άρχισε να υιοθετεί τις θέσεις των "Ριζόκλωνων", φτάνοντας τελικά στο σημείο να ψηφίσει νόμο που απέκλειε τους Επισκόπους από τη Βουλή των Λόρδων. Ο Κάρολος αναγκάστηκε να συμφωνήσει κι έτσι το 1643 αποφασίστηκε οριστικά η κατάργηση του Θεσμού των Επισκόπων.

Το καλοκαίρι αυτής της χρονιάς ο τριάνταπεντάχρονος Μιλτον αποφάσισε να παντρευτεί την δεκαεπτάχρονη Μαίρη, κόρη του Ρίτσαρντ Πόουελ, από το Φόρεστ Χιλ της κομητείας της Οξφόρδης. Ο πεθερός του ποιητή είχε αρκετή κτηματική περιουσία και ήταν βασιλόφρων, ενώ -κι αυτό είναι αυτονόητο- ο ίδιος ο Μιλτον ακραίος δημοκρατικός. Ο γάμος αυτός φάνηκε τελείως αποτυχημένος από πάρα πολύ νωρίς. Ο Rossetti παρατηρεί σχετικά.²⁴ πως " μια συμβίωση ενός περίπου μήνα φαίνεται ότι ήταν αρκετή για να πείσει την κα Μιλτον πως ο άντρας της δεν ήταν ο κατάλληλος γι 'αυτήν, ούτε κι αυτή για εκείνον". Του ζήτησε λοιπόν την άδεια να πάει στο πατρικό της, για να περάσει εκεί το υπόλοιπο καλοκαίρι. Ο Μιλτον συμφώνησε με την προϋπόθεση να επιστρέψει γρήγορα, μα όταν της το ζήτησε, αυτή δεν συμμορφώθηκε με την απαίτηση του.

Ο Μιλτον όμως είχε άλλη ιδέα για τον γάμο. Γρήγορα λοιπόν έκλεισε τη Βίβλο του κι ανακάλυψε σύντομα πως το διαζύγιο κάτω από ορισμένες συνθήκες είναι νόμιμο και θα πρέπει να είναι και κατοχυρωμένο από τις Ευρωπαϊκές νομοθεσίες.²⁵

Έτσι το 1644 δημοσιεύει το "Η Θεωρία κι ο Θεσμός του Διαζυγίου" ("the Doctrine and Discipline of Divorce") πράγμα που τον οδηγεί, μετά από καταγγελίες των ίδιων των Πουριτανών, κατηγορούμενο στη Βουλή των Λόρδων για "υποδαύλιση της έκλυσης των ηθών". Φυσικά ο Μιλτον αθώωθηκε και συνέχισε δημοσιεύοντας για το θέμα του διαζυγίου πάντα, το 1645, το "Τετράχορδον" ("Tetrachordon") και το "Κολαστήριο" ("Colasterion"). Κι όχι μόνο αυτό αλλά, αν πρέπει να πιστέψουμε κάποιους βιογράφους του, όπως τον Rossetti²⁶ άρχισε να ερωτοτροπεί προκλητικά με μια πανέμορφη κι έξυπνη κοπέλλα, την κόρη κάποιου Δρ, Νταϊνβις, και σίγουρα θα μπορούσε ν' αποκτήσει τσίρι τότε, αν είχε την

συγκατάθεση της δ. Νταίηβις, έξω από κάθε έγκριση της εκκλησίας. Αυτή η διαμάχη του με τους φανατικούς Πουριτανούς έκλεισε με τη δημοσίευση κάποιας ανώνυμης "κριτικής" για την πραγματεία του για το διαζύγιο, που κόστισε στον λιβελλογράφο της μίαν αποστομωτική απάντηση από τον Μίλτον. Αξιοσημείωτο είναι εδώ το γεγονός, όπως παρατηρεί ο Χ. Γαλατόπουλος⁽²⁾ πως ο Μίλτον απέκτησε ξαφνικά οπαδούς (εκείνους που συμμερίζονταν τις απόψεις του για το διαζύγιο), που ονομάστηκαν Μιλτονιστές, κι εξακολουθούσαν να υπάρχουν μέχρι τα μέσα του 20ου αιώνα στην Αγγλία.

Την εποχή που ήταν χωρισμένος με τη γυναίκα του (1643-1645) ο Μίλτον είχε δημοσιεύσει ακόμη τα "Αεροπαγίτικα. Ομιλία για την Ελευθερία της Αλογόκριτης Τυπογραφίας" ("Aeropaigitica. Speech for the Liberty of Unlicensed Printing", 1644) καθώς και μια ποιητική συλλογή από σοννέτα, ένα από τα οποία μάλιστα ήταν αφιερωμένο στη δ. Νταίηβις.

Το 1645 η οικογένεια Πόουελ επεδίωξε και κατάφερε να μεσολαβήσουν κάποιοι φίλοι του ζεύγους Μίλτον για την επανένωση τους. Θα πρέπει να πούμε όμως πως η ενέργεια της αυτή μόνο ανιδιοτελής ή αγνή δεν ήταν: ήδη ο κ. Πόουελ χρωστούσε αρκετά χρήματα στον πατέρα του ποιητή, μα και τώρα υπολογίζοντας τα κέρδη που θα είχε από μία πιθανή συμφιλίωση του ζεύγους Μίλτον (την εποχή αυτή οι βασιλικοί έχουν υποστεί αρκετές πανωλεθρίες) από τον δημοκρατικό Μίλτον, προώθησε την επανασύνδεση της κας Μίλτον με τον σύζυγο της.

Έτσι το 1646, όταν ο βασιλιάς Κάρολος Α κατέφυγε στην Σκωτία, η μοναρχία στην Αγγλία καταρρέει κι έχουν αρχίσει κατασχέσεις περιουσιών των βασιλικών, η δεκαμελής οικογένεια των Πόουελ βρήκε καταφύγιο στο σπίτι του ποιητή. Η πράξη αυτή του Μίλτον δείχνει το βαθμό της μεγαλοψυχίας του, αν σκεφτεί κανείς πως ο κ. Πόουελ είχε συντελέσει καθοριστικά στο να αηδιάσει η κα Μίλτον ε το συζυγικό της σπίτι και να το εγκαταλείψει. Μίγο καιρό μετά απ' αυτήν τη μετακόμιση γεννήθηκε η πρώτη κόρη του ποιητή, ενώ την επόμενη χρονιά (1647) πέθανε ο πεθερός κι ο πατέρας του, που όλο αυτό το διάστημα, μετά από τη φυγή της κας Μίλτον, έμενε μαζί με το γυιό του. Έτσι, μίας κι ο αριθμός της οικογένειας του μειώθηκε, ο Μίλτον βρήκε ένα μικρότερο σπίτι στη συνοικία του Χόλμπορν.

Φτάνουμε πια στα 1648.Οι Σκώτοι παραδίνουν τον Κάρολο στο Κοινοβούλιο κι ένα χρόνο αργότερα ο βασιλιάς της Αγγλίας δικάζεται σαν "προδότης του Έθνους", καταδικάζεται σε θάνατο και εκτελείται. Η Αγγλία μπαίνει σε μια περίοδο δημοκρατίας με τον Κρόμγουελ.

Από τις 15 Μαρτίου του 1649 ο Μίλτον κατέχει τη θέση του Γραμματέα Ξένων Γλωσσών στο Συμβούλιο της Επικρατείας, ένα ανώτατο αξίωμα σχετικό με τις ηπειρωτικές υποθέσεις της Αγγλίας,που του απέφερε 300 λίρες το χρόνο .Χαρακτηριστικό είναι το ότι για την απόκτηση του "ούτε που παρακάλεσε κανέναν"²⁸.

Από τη θέση αυτή ξεκίνησε έναν σκληρό αγώνα για την υπεράσπιση της νεογέννητης Αγγλικής δημοκρατίας, όχι μόνο απέναντι στους βασιλικούς της Αγγλίας αλλά και όλης της Ευρώπης. Αρχικά δημοσίευσε την πραγματεία "Η Κατοχή των Βασιλιάδων και των Ευγενών", για να ακολουθήσει ο "Εικονοκλάστης" ("Eikonoklastes") μια απάντηση στη "Βασιλική Εικόνα" ("Eikon Basilike") του Γάλλου διανοούμενου Claude de Saumaise (Salmasius), στην οποία ο Κάρολος Α' παρουσιαζόταν σαν άγιος και θύμα.

Η διαμάχη Μίλτον-Σαλμάσιου συνεχίστηκε με τη δημοσίευση από τον δεύτερο στα τέλη του 1649 της "Βασιλικής Υπεράσπισης του Καρόλου Α'" ("Defensio Regia Pro CAROLO I"), έργο το οποίο διαδόθηκε αστραπιαία σ' ολη την Ευρώπη κι επέφερε αρκετή ζημιά στην Αγγλική Δημοκρατία. Τότε ο Μίλτον ξεκίνησε,κατά παραγγελία του Κρόμγουελ, την "Υπεράσπιση του αγγλικού Λαού"("Pro Populo Anglicano Defensio"),που δημοσιεύτηκε το 1651 κι είχε απροσδόκητα αποτελέσματα:ο Σαλμάσιος πέθανε από τη λύπη του,ενώ ο Μίλτον άρχισε να χάνει την όραση του.Θα πρέπει να σημειώσουμε εδώ πως,όταν ο ποιητής άρχισε τη συγγραφή της "Defensio",είχε προειδοποιηθεί από τους γιατρούς ότι στην κατάσταση που βρίσκονταν δεν θα έπρεπε να κουράζει τα μάτια του,γιατί υπήρχε κίνδυνος τύφλωσης. Είχαν πάρει όμως την απλή απάντη-ση"Δε με νοιάζει. Ας έρθει κι η τύφλωση"²⁹.

Ήδη όμως οι ατυχίες του ποιητή έχουν ξεκινήσει από το 1650. Το Μάρτιο αυτής της χρονιάς είχε αποκτήσει ένα γυιο που πέθανε μέσα σε λίγους μήνες. Ακολούθησε η αρχή της τύφλωσης του και το Μάιο του 1652 η γυναίκα του πέθανε στον τοκετό της δεύτερης κόρης του.

Στο τέλος του 1653 ο Μίλτον χάνει τελείως το φως του - η αρρώστια του κατ' ευφημισμό λεγόταν "Ήρεμο Δάκρυ" κι επρόκειτο ουσιαστικά για παράλυση του οπτικού νεύρου. Παρά την κατάσταση του όμως εξακολουθεί να ασχολείται το ίδιο με τις υπηρεσιακές δραστηριότητες και τα γραπτά του, ενώ το Κοινοβούλιο αποφασίζει να του δώσει έναν βοηθό, πράγμα που έχει σαν αποτέλεσμα όμως τη μείωση του μισθού του σχεδόν στο μισό.

Το 1654 έρχεται στο φως η "Δεύτερη Υπεράσπιση του Αγγλικού Λαού" ("Defensio Secunda Pro Populo Anglicano") σαν απάντηση στο "Η κραυγή του Βασιλικού αίματος προς τους Ουρανοί ενάντια στους Πατροκτόνους Άγγλους" ("Regii Sanguinis Clamor ad Coelum adversus Parricidos Anglicanos") του Peter du Moulin. Ο Μίλτον φαίνεται να στηρίζει πια οριστικά τον Κρομγουελ. Δημιουργείται βέβαια η απορία πως ο Μίλτον, ένα φιλελεύθερο, και μάλιστα ακραίο, πνεύμα, στήριζε μια δεσποτική φύση σαν τον Κρομγουελ. Πολλά έχουν ειπωθεί, και πιστεύω πως η σωστή εξήγηση δίνεται μόνο απ' τον T.B. Macaulay, "Ο Μίλτον δεν έκανε επιλογή μεταξύ ελευθερίας και Κρομγουελ, μα μεταξύ Κρομγουελ και Στιούαρτ".³⁰

Το 1656 ο ποιητής παντρεύεται, για δεύτερη φορά, την Κάθριν Γούντκοκ. Ζει δύο ευτυχισμένα χρόνια μαζί της, όπως παραδέχεται ο ίδιος σ' ένα σονέττο του, μέχρι που κι αυτή η σύζυγος του πεθαίνει πάνω στη γέννα το Φεβρουάριο του 1658.

Το 1660 δημοσιεύει το τελευταίο του πολιτικό φυλλάδιο, το "Έτοιμος κι Ελεύθερος ο Δρόμος για τη δημιουργία μιας Ελεύθερης Κοινοπολιτείας" ("Ready and Easy Mей to Establish a Free Commonwealth") και τρία χρόνια αργότερα ξαναπαντρεύεται. Η τελευταία σύζυγος του ονμάζεται Ελίζαμπεθ Μάινσχουλ, είναι κόρη ενός ευγενή από το Τσεσάιρ και τριάντα χρόνια μικρότερη από το σύζυγο της. Ο Μίλτον δεν επιχειρεί τη γέννηση παιδιού αυτή τη φορά. "Όπως παρατηρεί ο Rossetti «Ο ποιητής δεν ήθελε να ξαναμείνει χήρος...»".³¹

Την εποχή αυτή η μεγαλύτερη κόρη του είναι 17 χρονών, ενώ η νέα της μητριά 23. Ζουν επίσης κι οι άλλες δύο κόρες του. Οι σχέσεις τους με τον πατέρα τους παρουσιάζονται συγκεχυμένες: άλλοι βιογράφοι του ποιητή υποστηρίζουν*³² πως βοηθούσαν τον τυφλό πατέρα τους διαβάζοντας του "Ελληνες και Λατίνους συγγραφείς (ο Μίλτον τις είχε διδάξει αυτές τις γλώσσες) κι άλλοι³³ πως όχι μόνο ενδιαφέρονταν μόνο για τον εαυτό τους αλλά και βασάνιζαν τον τυφλό ποιητή όπως μπορούσαν.

ΣΤ. ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΤΟΥ (1660-1674)

Το Μάιο του 1660 ο Κάρολος Β' ξανακάθεται ότο Θρόνο της Αγγλίας. Το πτώμα του Κρομγουελ ξεθάβεται, για να κρεμαστεί, ενώ αρχίζουν οι διώξεις των δημοκρατικών. Τον Ιούνιο εκδίδεται ένταλμα σύλληψης του ποιητή. Οι δύο "Υπερασπίσεις" κι ο "Εικονοκλάστης" κατάσχονται με εντολή του Γενικού Εισαγγελέα και καίγονται από το δήμιο του Λονδίνου σε δημόσια τελετή. Ο Μίλτον εγκαταλείπει το σπίτι του και κρύβεται σ' ένα φίλο του, ενώ ήδη έχουν ξεκινήσει οι εκτελέσεις των αντιβασιλικών. Ο Μίλτον φαίνεται πως γλύτωσε απ' το θάνατο χάρη στη μεσολάβηση ενός άλλου ποιητή του Ντাইβεναντ (ή του Μάρβελ για άλλους) που του είχε φερθεί ανάλογα το 1657. Τον Αύγουστο ψηφίστηκε ο "Νόμος περί Αμνηστίας". Ο Μίλτον επέστρεψε στο σπίτι του, πιστεύοντας πως είναι ασφαλής, μα τον συνέλαβαν και μέχρι τις 15 Δεκεμβρίου ή ήταν κρατούμενος στον Πύργο του Λονδίνου ή περιορισμένος στο σπίτι του (οι πληροφορίες γι' αυτό το θέμα είναι ασαφείς, αφού τα σχετικά επίσημα στοιχεία καταστράφηκαν στη μεγάλη πυρκαϊά του Λονδίνου, το 1666).

Πριν από την παλινόρθωση των Στιούαρτ, κάπου ανάμεσα στο 1655 και στο 1658 ο Μίλτον είχε ξεκινήσει το έργο που τον έκανε διάσημο, τον Χαμένο Παράδεισο ("Paradise Lost"). Είχε εγκαταλείψει από νωρίς βέβαια την ιδέα της συγγραφής ενός Βρεταντικού Έπους. Άρχισε μ' ένα σχέδιο μιας τραγωδίας σύμφωνα με το αρχαίο πρότυπο, που γρήγορα άφησε, για να καταλήξει στο αφηγηματικό ποίημα.

Ο "Χαμένος Παράδεισος" λοιπόν, ολοκληρώθηκε το 1665. Εκδόθηκε το 1667, σε 10 βιβλία, από τον εκδοτικό οίκο Σίμμονς. Η αμοιβή του Μίλτον ήταν 5 λίρες μόλις: για την Α' έκδοση κι άλλες 15 για τις Β' και Γ'.

Το 1665 ο Μίλτον έχει παράλληλα εγκαταλείψει το Λονδίνο λόγω της μεγάλης επιδημίας πανούκλας. Επέστρεψε μετά το τέλος της, μα ήταν πια σε άσχημη κατάσταση: η παλινόρθωση τον είχε καταρρακώσει, το σπίτι του στην "Οδό Ψωμιού" είχε καεί το 1666 και δεν υπήρχαν ελπίδες να του επιστραφούν τα

χρήματα που είχε δανείσει στο Κοινοβούλιο(και που δεν πρέπει να ήταν λίγα).Μόλις λοιπόν ένοιωθε λίγο ασφαλής, νοίκιασε ένα μικρό σπίτι στο Χόλμπορν. Στη συνέχεια άλλαζε συνεχώς σπίτι α.} μέχρι που το 1667 αποσύρθηκε μόνιμα στους "Αγρούς Μπράνχιλλ".

Από εδώ και πέρα ο Μίλτον αργοσβήνει.Ο Χ.Γαλατόπουλος³⁴ μας δίνει μια χαρακτηριστική περιγραφή κάποιου Δρ. Ράιτ για το πως ζούσε ο γέρος τυφλός ποιητής:"Γερνούσε από μέρα σε μέρα μέσα σ' ένα μικρό πρασινισμένο δωμάτιο ,πάνω σε μια αναπαυτική μεγάλη καρέκλα, πάντα ντυμένος ε σκούρα μαυριδερά ρούχα. Διάβαζε τακτικά-του διάβαζαν άλλοι-κι έκανε, τακτικά στις αρχές, τον περίπατο του, αραιότερα κατόπιν, με συντροφιά την αφοσιωμένη του γυναίκα..."

Παρόλα αυτά το δημιουργικό πνεύμα δεν έχει σβήσει μέσα του: το 1669 εκδίδει μια επίτομη Λατινική Γραμματική ("Accidence Commenced Grammar") , το 1670 την "Ιστορία της Αγγλίας ως τη Νορμαδική Κατάκτηση" και το 1671 σ' ένα τόμο τα "Ξανακερδισμένος Παράδεισος" ("Paradise Renaiged") και "Ο Σαμψών ο Αγωνιστής" ("Samson Agonistes")και αποδεικνύει, τουλάχιστον με τα δύο τελευταία,πως ο Μίλτον του "Χαμένου Παραδείσου" εξακολουθεί να είναι ζωντανός. Από το 1669 ο Μίλτον υποφέρει κι από ποδάγρα. Μια έξαρση της τον σκοτώνει στις 8 Νοεμβρίου του 1674.Σύμφωνα με τη διαθήκη του(που η γνησιότητα της αμφισβητήθηκε από τις κόρες του)όλη η περιουσία του (ί500 λίρες) έμε|νε στη γυναίκα του. Ο δεύτερος, μετά τον Σαίξπηρ,ποιητής της Αγγλίας, θάφτηκε μέσα στην εκκλησία Του Σ.Γκίλες(Saint Giles) στο Κριπλγκέϊτ (Cripplegate)

Ζ. Η ΜΟΡΦΗ-Ο ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ-ΟΙ ΣΥΝΗΘΕΙΕΣ ΤΟΥ.

Ο Μίλτον από την παιδική του ηλικία και σ' όλη τη διάρκεια της ανδρικής ήταν τόσο πολύ όμορφος, ώστε να συνεχίσει σαν τέλειος γέρος³⁵. Τα μαλλιά του ήταν ανοικτά καστανά κι άφθονα μέχρι το τέλος της ζωής του, ενώ το δέρμα του όμορφο και ροδαλό. Τα χαρακτηριστικά του προσώπου του συμμετρικά· τα μάτια του γκρίζα με αποχρώσεις, γεμάτα πάθος, με μια ανεπαίσθητη αλλοίωση απ' την τύφλωσή του* είχε ένα ενεργητικό πρόσωπο κι ήταν μέτριος στο βάρος. Ήταν ευθύς στη συμπεριφορά του κι ειλικρινής. Η φωνή του ήταν μελωδική, όπως ταιριάζει σ' έναν άνθρωπο που ο κύριος τρόπος χαλάρωσης του ήταν η ενασχόληση με τη μουσική. Του άρεσε πολύ ακόμη η συζήτηση με φίλους και μαζύ τους ήταν χαρούμενος, ανοιχτός κι ενδιαφέρων συνομιλητής. Η διάθεση του ήταν σχεδόν πάντα ήρεμη κι έλεγαν, όσοι τον γνώρισαν, ότι οι μόνες του έχθρες ήταν μόνο όσες δημιουργούσε από δηόσιες αφορμές. Σαν δημόσιος συζητητής ήταν αρκετά δηκτικός και πολλές φορές υβριστικός, αν κι ο ίδιος έλεγε πως δεν είχε ποτέ από μόνος του διάθεση για λογομαχία. Ήταν εγκρατής, απέφευγε τα δυνατά ποτά κι ήταν κοντά στ' άλλα κι ένας έξοχος ξιφομάχος. Η μνήμη του ήταν εξαιρετική, ενώ απ' τη νεότητα του ήταν ξεκάθαρα ρομαντικός. Μια απ' τις συνήθειες του ήταν το ότι κάπνιζε μια πίπα το δειλινό κι έγραφε κυρίως το χειμώνα. Ενδιαφέρουσα τέλος είναι μια σύγκριση του Μίλτον με τον Μπάϋρον, όπως την κάνει ο Διονύσιος Σολωμός³⁶:

" Ο Μπάϋρον 'επαρομοίαζε είς διάφορα πράγματα με τόν Μίλτον: -εἰς τό πάθος του για την ελευθερίαν, εις την προθυμίαν του νά γυμνάζεται εις τ' ἄρματα εις τες διχόνοιες με τη γυναίκα του, εις τό να είναι δυστυχημένος (όταν κανείς στοχασθῆ ότι ευρίσκονται και άλλες δυστυχίες 'εξω από τό να είναι ὁ ἄνθρωπος φτωχός και τυφλός· καί τέλος πάντων εις τον τρόπον οπού εσχημάτισε τά καλύτερα ποιήματα του. . ."

Η. ΜΙΑ ΓΕΝΙΚΗ ΚΡΙΣΗ.³⁷

"Αν ο Μίλτον δεν είναι ο πιο μεγάλος ποιητής που έζησε, είναι πάντως ο μέγιστος των ανθρώπων..."

Έντουαρντ Τζων Τρελόνι³⁸

Αν κάποτε έζησε ένας άντρας για τον οποίον ένα τίμιο και σκεπτόμενο έθνος ίσως να ήταν περήφανο, αυτός είναι ο Μίλτον. Το ύψος του από κάθε άποψη - προσωπικότητας, σκέψης, προσόντων, συμπεριφοράς, πεδίου άσκησης των δυνάμεων του, πολιτικής δραστηριότητας, και το κυριότερο, ποιητικής δημιουργίας και μόρφωσης-ήταν εκνευριστικά μεγάλο κι ομοιόμορφο. Ένας κοινός νους, αν αναλογιστεί τον Μίλτον, μπορεί, χωρίς ιδιαίτερα μεγάλη προσπάθεια, να καταλάβει τα συναισθήματα του Αθηναίου πολίτη, που ένοιωθε^ τουλάχιστον, ενοχλημένος, ακούγοντας συνέχεια την επονομασία του Αριστείδη, ο "Δίκαιος". Ένας τέτοιος νους νοιώθει και στη σημερινή εποχή λίγα πράγματα και δικαιολογημένα(για τα δεδομένα του) ερεθίζεται από τη γαλήνια και αυστηρή μεγαλοπρέπεια ενός Μίλτον, τον απορρίπτει και τον βρίσκει κατακριτέο μέσα στη μεγάλη ανωτερότητα του:έναν απαιτητικό σύζυγο και πατέρα έναν υπερμορφωμένο συγγραφέα (φορτικό ή ακαταλαβίστικο στον πεζό του λόγο και σχολαστικά επιτηδευμένο στην ποίηση του), έναν πολιτικό και θρησκευτικό εξτρεμιστή! Ακόμη κι οι λιγώτερο καλές ψυχές θα ήταν ευχαριστημένες ε την υπόθεση πως ίσως να υπάρχει κάτι αληθινό σ' αυτές τις κατηγορίες...

Όμως η τιμή είναι η καλύτερη συγκίνηση που αισθάνεται κανείς για τον Μίλτον (κι όχι μόνο για τη συγγραφική του δουλειά...) κι ένας μεγάλος ενθουσιασμός, όχι απλή συμπάθεια.Αν κυρίευε αρκετούς από εμάς ένα καθοριστικό συναίσθημα αντιπάθειας θα ήταν για τη μοναδική μεγάλη ατυχία του ποιητή. Η φύση του είχε απαγορεύσει βέβαια να είναι αδύναμος από μόνος του, μα του χάρισε ένα στέμμα τυχαίας αδυναμίας και τον λύγισε κάπως λίγο περισσότερο απ' ότι τους αγγέλους:αυτός ο Αριστείδης ήταν τυφλός.

Καθένας που έχει ακόμη μέσα του έστω και μια μικρή υποψία αυτογνωσίας πρέπει να νοιώθει πως τόσα χρόνια μετά το θάνατο του Μίλτον, το να έχει κανείς την

αξίωση να πει περισσότερα για την ποιότητα αυτού του ποιητή θα ήταν αυθάδεια. Ο θαυμασμός κι οι έπαινοι γι' αυτόν έχουν ολοκληρωθεί από πολύ πριν, ενώ οι³⁹ απόηχοι των αντιρρήσεων δεν ακούγονται πια. Τώρα φαίνεται να έχει λόγο ύπαρξης μόνο ένα πράγμα: το διάβασμα της δουλειάς, του κι ο σεβασμός γι' αυτόν.

Φαίνεται τέλος κατανοητό πως ίσως μερικοί αναγνώστες που δεν είναι και τόσο πολύ στερημένοι από επιδεκτικότητα προς την ποίηση, ίσως μείνουν παγωμένοι και αδιάφοροι απέναντι στο μεγαλείο του Μίλτον ή, ίσως, να πουν - υποκριτικά - πως τον θαυμάζουν.

Ο καθένας όμως που έχει διαβάσει Μίλτον με κάποιο μέτριο βαθμό προσοχής κι έχει αποτύχει να νοιώσει την ευγενή απόλαυση της λέξης και της μουσικής των "αριθμών" του, όπως το έχει εκφράσει μ' επιτυχία η γενιά των Άγγλων κριτικών του Α' μισού του 19ου αιώνα-πρέπει να πει ξεκάθαρα πως είναι ανεπαρκής στην πρωταρχική αίσθηση της ποίησης.

Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Ι Σ

1. "Johannis Miltoni Angli, Pro Populo Anglicano, Defensio Secunda
2. Οι αριθμοί αναφέρονται στο Εβραϊκό πρωτότυπο κείμενο.
3. Βλέπε σχόλια στο 'Epitaphium Damonis' ("Sylvarum Liber")
4. "Defensio Secunda..."
5. Or .Samuel Johnson: "Milton's life" , London 1779.
6. "Profusions": Λατινικές διαλέξεις με σκοπό την απόδειξη των γνώσεων, των ρητορικών ικανοτήτων και της επιχειρηματολογίας του ομιλητή.
7. Η Λατινική ήταν εκείνη την εποχή η καθιερωμένη Πανεπιστημιακή γλώσσα.
8. Mansetti: "Life of John Milton" , 1890 .
9. J. Milton:"Defensio Secunda..."
10. J. Milton: "Epigrammatum Liber" ,V-VII.
11. Για την περιγραφή τους βλέπε : "Sylvarum Liber , Epit. Damonis" D. Masson , "Life of Milton William Michael Rossetti , Prefatory
12. Χ.Γαλατόπουλος,όπου και προηγούμενα.
13. J. Milton , "Defensio Secunda..."
14. Χ.Γαλατόπουλος,όπου και προηγούμενα.
15. Η . Hudson , "Milton and his poetry."
16. notice in "The Poetical Works of John Milton"(E. Moxon London ,1874)
17. Βλέπε στο : "Sylvarum LiberΓ' τα 'Epitaphium Damonis"και "Mansus"
18. " Times Literaly Supplement " , αρ. 1831
19. Ch..Wouiliams."New Milton", 1937
20. Χ. Γαλατόπουλος, όπου και προηγούμενα.
21. Χ. Γαλατόπουλος, όπου και προηγούμενα.
22. J. Milton, "Defensio Secunda..."
23. W M . Rossetti όπου και προηγού μ ενα
24. W M . Rossetti όπου και προηγού μ ενα
25. W M . Rossetti όπου και προηγούενα
26. Χ. Γαλατόπουλος, όπου και προηγούμενα W .M .Rossetti , όπου και προηγούμενα. J. Milton, "Defensio Secunda..."
27. T. B. Macauley, "Milton"
28. Rossetti,όπου και προηγούμενα
29. Rossetti,όπου και προηγούμενα
30. Η.J.Todd, "Milton",1829
31. Χ. Γαλατόπουλος, όπου και προηγούμενα

32. W.W. Rossetti, όπου και προηγούμενα
33. Δ. Σολωμού: «Εις τον θάνατον του Λόρδου Μπάυρον, Σημειώσεις Ευδ. Ζαχαρόπουλου, Αθήνα 1995
34. Δε θέλω να επεκταθώ εδώ σε αναλυτικές κρίσεις για τον Μίλτον και το έργο του, κάτι που θα έκανε άνιση αυτή την έκδοση(;) των Λατινικών ποιημάτων του. Θα περιοριστώ στα γραφόμενα του Rossetti κάποιες προσωπικές εκτιμήσεις
35. Eduard John Trelawny φίλος του Μπαυρον και γαμπρός του
36. Βλέπε Thomas Elliot, Ezra Pound. Ο Elliot είχε υποτιμήσει τον Μίλτον στο συντομότερο δοκίμιο του "A Note on the Verse of John Milton". (Ο T. Williams σε μια από τις εκδόσεις των Αγγλικών Ποιημάτων του Μίλτον από το Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης είχε γράψει χαρακτηριστικά: "Ο Έλλιοτ κατέστρεψε τον Μίλτον σε μια παρένθεση"). Βέβαια ο Elliot στο δοκίμιό του "Τι είναι κλασσικός; "παραδέχτηκε πως" δε λέμε ότι αυτό το έργο πραγματώνει την ιδιοφυΐα της γλώσσας, όταν διαβάζουμε Σαίξπηρ ή Μίλτον, γιατί συναισθανόμαστε πάντα τη μεγαλοφυΐα τους και τα θαύματα που κάνουν με τη γλώσσα»

TA KYPIOTERA EPTA TOY

A. ΠΟΙΗΤΙΚΑ

1. **"ΧΑΜΕΝΟΣ ΠΑΡΑΔΕΙΣΟΣ"** ("Paradise Lost",σε 10 βιβλία στην έκδοση του 1667 και σε 12 στην αναθεωρημένη του 1674). Το μεγαλειώδες έργο του Μίλτον .Υπόθεση του η "πτώση" του πρώτου ανθρωπίνου ζεύγους,η μεγαλειώδης πτώση του Εωσφόρου, μετάνοια των πρωτοπλάστων,η συμφιλίωση τους με το Θεό.
2. **"ΚΩΜΟΣ,ΜΙΑ ΜΑΣΚΑ ΠΟΥ ΠΑΡΑΣΤΑΘΗΚΕ ΣΤΟΝ ΠΥΡΓΟ ΤΟΥ ΛΑΝΤΛΟΥ"** ("A Maske Presented ad Ludlow Castle, Comus ",1634) Λυρικό δράμα:τρία αδέρφια(δύο αγόρια κι ένα κορίτσι) χάνονται σ' ένα δάσος. Ο Κώμος, γιος της Κίρκης και θεός των ηδονών, βρί[^]σκει το κορίτσι και το οδηγεί στο μαγικό του ανάκτορο,από πολύ αργότερα την ελευθερώνουν τ'αδέρφια της. Η υπόθεση αυτή βασιζόταν σε μια αληθινή ιστορία, τις περιπλανήσεις των παιδιών του κόμητος της Ουαλλίας Μπριτζγουστερ στο δάσος του Χάϋγουντ. Το δράμα αυτό μελοποιήθηκε από το συνθέτη Χένρυ Λόους,φίλο του ποιητή, και παράσταση του δόθηκε στον πύργο του Λάντλου.
3. **"ΛΥΚΙΔΑΣ"**("Lycidas' ,1637). Η πρώτη απόπειρα του Μίλτον να δικαιώσει τις μεθόδους του Θεού,τόσο στα δικά του μάτια, όσο και στα μάτια των ανθρώπων. Στο ποίημα αυτό θρηνεί το θάνατο του φίλου του Έντουαρντ Κινγκ, που πνίγηκε σ' ένα ναυάγιο στη θάλασσα της Ιρλανδίας.
4. **"ΒΙΒΛΙΟ ΤΩΝ ΕΛΕΓΕΙΩΝ"** ("Elegiarum Liber",1637) Συλλογή επτά ελεγειών στα Λατινικά. Η παλιότερη έχει γραφτεί το 1632.
5. **"ΒΙΒΛΙΟ ΤΩΝ ΔΑΣΩΝ"** ("Sylvarum Liber")Συλλογή δέκα ποιημάτων στα Λατινικά και τριών μικρότερων στ' Αρχαία Ελληνικά. Τα περισσότερα έχουν γραφτεί σε νεαρή ηλικία.
6. **"ΒΙΒΛΙΟ ΤΩΝ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΩΝ"**("Epiigrammatum Liber") Συλλογή δώδεκα Λατινικών επιγραμμάτων γραμμένων σε διάφορες χρονικές στιγμές.
7. **"ΞΑΝΑΚΕΡΔΙΣΜΕΝΟΣ ΠΑΡΑΔΕΙΣΟΣ"**("Paradise Regained",1671) Η φυσική συνέχεια του "Χαμένου Παραδείσου":ο Χριστός, δεύτερος Αδάμ, ανακτά για χάρη του ανθρωπίνου γένους εκείνο που είχε χάσει ο πρώτος Αδάμ. Το περίεργο ο' αυτό το έργο είναι ότι ο Μίλτον δεν ασχολείται καθόλου με τη Σταύρωση.
8. **"Ο ΣΑΜΨΩΝ Ο ΑΓΩΝΙΣΤΗΣ"** ("Samson Agonistes",1671). Δράμα γραμμένο στο Ελληνικό πρότυπο. Η δράση του, ως την τελευταία στιγ μ ή ,είναι

ψυχολογική :περιγράφονται τα συναισθήματα και οι σκέψεις του Σαμφών ως τη στιγμή της έκρηξης του.

9. **"ΣΟΝΝΕΤΑ"** ("Sonnets"). Συλλογή από εικοσιτρία σοννέτα,από τα οποία τα πέντε είναι γραμμένα στα Ιταλικά.
10. **"ΑΡΚΑΔΕΣ"** ("Arcades",1633).Μικρογραφία μάσκας.

B. ΠΕΖΑ

1. **"ΕΙΚΟΝΟΚΛΑΣΤΗΣ"** ("Eikonoklastes",1649).Απάντηση στη "Βασιλική Εικόνα" του Σαλμάσιου.
2. **"ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΗ ΤΟΥ ΑΓΓΛΙΚΟΥ ΛΑΟΥ"** ("Pro Populo Anglicano Defensio",1651). Απάντηση στη "Βασιλική Υπεράσπιση για τον Κάρολο Α'" του Σαλμάσιου. Στα Λατινικά. Το γράψιμο της στοίχισε την τύφλωση στον Μίλτον.
3. **"ΔΕΥΤΕΡΗ ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΗ ΤΟΥ ΑΓΓΛΙΚΟΥ ΛΑΟΥ"** (Pro Populo Anglicano Defensio Secunda",1654). Απάντηση στο "Η κραυγή του Βασιλικού Αίματος προς τους Ουρα~ νους ενάντια στους Πατροκτόνους "Αγγλους" του Ντε Μουλέν.
4. **" Η ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΟΥ ΔΙΑΖΥΓΙΟΥ"** ("The Doctrine and Discipline of Divorse",1643). Η πραγματεία του για το Διαζύγιο.
5. **" ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΙΚΑ "** ("Areopagitica ",1644). Έργο που υπερασπίζεται την ελευθερία της γραπτής έκφρασης και διακίνησης ιδεών.
6. **"ΕΤΟΙΜΟΣ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ Ο ΔΡΟΜΟΣ ΓΙΑ ΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΜΙΑΣ ΕΛΕΥΘΕΡΗΣ ΚΟΙΝΟΠΟΛΙΤΕΙΑΣ"** ("The Readie and Easie Way to Establish a Free COMMONWEALTH" , 1660) .Το τελευταίο δημοκρατικό κείμενο του Μίλτον,μια κραυγή απελπισίας από κάποιον που έδωσε είκοσι χρόνια από τη ζωή του, και την όραση του για μια δημοκρατία που την έβλεπε να καταρρέει» Δημοσιεύτηκ*,ενώ ήδη είχαν ξεκινήσει οι δ παλινόρθωσης των Στιούαρτ.

«ΧΑΜΕΝΟΣ ΠΑΡΑΔΕΙΣΟΣ»

Η ΥΠΟΘΕΣΗ ΤΟΥ 4ου ΒΙΒΛΙΟΥ

Ο Ραφαήλ συνεχίζει να διηγείται πώς ο Μιχαήλ κι ο Γαβριήλ ~ στάλθηκαν έξω, στη Μάχη εναντίον του Σατάν και των Αγγέλων του. Περιγράφεται η πρώτη Σύγκρουση· ο Σατάν κι οι Δυνάμεις του αποχωρούν τη Νύχτα· αυτός συγκαλεί ένα Συμβούλιο, επινοεί διαβολικές Μηχανές, με τις οποίες στη Σύγκρουση της δεύτερης ημέρας φέρνει το Μιχαήλ και τους Αγγέλους του σε κάποια δύσκολη θέση. αλλά αυτοί στο τέλος ξεριζώνουν Βουνά, κατανικώντας και τους δύο, και το στρατό και τις Μηχανές του Σα-τάνκι ενώ ο Θόρυβος έτσι τελειώνει, ο Θεός την τρίτη ημέρα στέλνει τον Μεσσία, το Γιο του, για τον οποίο είχε φυλάξει τη δόξα αυτής της Νίκης. Αυτός με τη δύναμη του Πατέρα του έρχεται στο πεδίο της μάχης και διατάζει όλες τις Λεγεώνες του να σταθούν ακίνητες παράμερα, με τον Κεραυνό και το Άρμα του, οδηγώντας το στη μέση των Εχθρών του, τους σπρώχνει, ανίκανους ν' αντισταθούν, προς το τείχος του Παραδείσου* αυτό ανοίγει κι εκείνοι γκρεμοτσακίζονται τρομοκρατημένοι και συγχυσμένοι μέσα στον τόπο της τιμωρίας τους, τον προετοιμασμένο γι' αυτούς στα Έγκατα* ο Μεσσίας επιστρέφει θριαμβευτής στον Πατέρα του.

ΤΕΤΑΡΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

Ολονυχτίς ο ατρόμητος Άγγελος, απ' τους διώκτες του μακρυνά,
Μέσ' απ' του Παράδεισου τον πλατύ τον Κάμπο την πορεία του κράτησε ως το πρωί,
Άγρυπνος μεσ' στων Ωρών τον κύκλο, με το χέρι το ροδόχρωμο
Άνοιξε τις πύλες του Φωτός. Υπάρχει μια Σπηλιά
5 Στο Βουνό του Θεού, μακρυνά απ' το Θρόνο του,
Όπου το φως και το σκοτάδι σ' αιώνια περιφορά
Μένουν και φεύγουν, διαδοχικά, κι έτσι υπάρχει στον Παράδεισο
Μια ευχάριστη εναλλαγή, σαν τη Μέρα και τη Νύχτα*
Το φως βγαίνει έξω κι απ' την άλλη είσοδο
10 Έρποντας μπαίνει το σκοτάδι και την ώρα του προσμένει
Που θα σκεπάσει τον Παράδεισο · μες στο σκοτάδι, να, μπορεί
Να καλοφανεί και το λυκόφως εδώ* μα τώρα βγήκε έξω η Αυγή
Σ' αυτήν την κορυφή του Παραδείσου, στη Χρυσή απλώθηκε
Την Αυτοκρατορία' λίγο πριν εξαφανίστηκε η Νύχτα της,
15 Διάτρυτη απ' της Ανατολής τις σαϊτιές · όταν όλο τον Κάμπο
Πλούσια σκέπασε, τις πολεμικές φωτεινές Επιλαρχίες,
Τ' Άρματα, τα φλεγόμενα Όπλα και τα πολεμικά Άλογα,
Τις αναλαμπές, που αντικαθρεπτιζονταν σ' αναλαμπές, πρώτα συνάντησε το
βλέμμα του Αισθάνθηκε τον πόλεμο, τον πόλεμο που ήταν κοντά,
20 Κι άρχισε να σκέφτεται, στο νου του βαθιά, τα νέα
Πούχε ν' αναφέρει' γελαστός έπειτα ανακατεύτηκε
Μ' εκείνες τις φιλικές Δυνάμεις που τον δέχτηκαν
Με χαρούμενες και δυνατές ζητωκραυγές, γιατί ένας,
Γιατί από τόσες πολλές Μυριάδες που έπεσαν, ένας
25 Γύρισε χωρίς να χαθεί · επάνω στον Ιερό το Λόφο
Μ' έξαλλα χειροκροτήματα τον οδήγησαν και τον πήγαν
Στον υπέρτατο Θρόνο μπροστά *εκεί μια φωνή,
Τόσο ήρεμη, ακούστηκε απ' το κέντρο μιας Χρυσής Νεφέλης:
"Υπηρέτες του Θεού, σωστά ενεργήσατε, καλά πολεμήσατε σ' αυτήν
30 Τη μάχη, την καλύτερη, που απλά υπερασπίστηκε,
Στα επαναστατημένα πλήθη ενάντια, το Λόγο

Της Αληθείας, της ισχυρότερης στον κόσμο, απ' ό,τι αυτοί στα Όπλα*
 Και για τη μαρτυρία της έχει γεννηθεί πια
 Μια οικουμενική προσβολή, πολύ χειρότερη, για να την ανεχτεί κανείς,
 35 Απ' ό,τι τη βία γι' αυτήν^(α) έγιναν όλες αυτές οι φροντίδες,
 Για να επιδοκιμαστεί μπρος στα μάτια του Θεού, αν κι οι Κόσμοι
 Καταδίκασαν αυτήν την αχρειότητα. Η πιο εύκολη κατάκτηση τώρα
 Σε σας απομένει, αυτό το πλήθος των φίλων τη βοήθησε,
 Πάτησε στους εχθρούς σας επάνω, για να γυρίσει πίσω με δόξα μεγαλύτερη
 40 Απ' την περιφρόνηση που σας έδειξαν, και για να συντρίψει
 Με τη δύναμη την αιτία της περιφρόνησης τους στο Νόμο,
 Η σωστή αιτία για το Νόμο τους, και για το Βασιλιά τους
 Το Μεσσία, που στα δεξιά μου άξια Βασιλεύει.
 Πήγαινε, Μιχαήλ, των Ουρανίων Στρατιών Πρίγκιπα,
 45 Κι εσύ, Γαβριήλ, στη Στρατιωτική ανδρεία δεύτερε,
 Οδήγησε μπροστά στη Μάχη αυτούς εδώ τους Γυιους μου,
 Αήτητε, οδήγησε μπροστά τους σπλισμένους Αγίους μου,
 Πλάι στους Χίλιους και στα Εκατομμύρια τα παρατεταγμένα για πόλεμο,
 Τους ισοδύναμους σ' αριθμό μ' εκείνη την Ασεβή συμμορία
 50 Των ανταρτών· αυτούς με τη Φωτιά και τ' άσπλαχνα τα Όπλα
 Μ' άφοβη έφοδο, στου Παραδείσου τις παρυφές σπρώξε,
 Οδήγησε τους έξω, απ' το Θεό και την ευδαιμονία μακρυνά,
 Στης τιμωρίας τους τον τόπο, στο Χάσμα
 Του Τάρταρου, που, έτοιμος, ανοίγει πλατιά
 55 Το Χάος του το φλεγόμενο, την πτώση τους για να δεχτεί".
 Αυτά είπε η Υπέρτατη Φωνή και Σύννεφα άρχισαν
 Όλο το Λόφο να σκοτεινιάζουν και καπνό να κυλούν
 Στα σκοτεινά στεφάνια διστακτικές φλόγες, το σημάδι
 Της ξυπνημένης οργής· κι ούτε με λιγώτερο τρόπο
 60 Η αιθέρια Τρομπέτα, η ηχηρή, απ' την κορυφή σήμανε*
 Όποια διαταγή πήραν οι Πολεμικές Δυνάμεις,
 Γι' αυτήν ξεκίνησαν απ' τον Παράδεισο, σε δυνατά Τετράγωνα δέθηκαν
 Μ' ακαταμάχητη Ενότητα, μπροστά κινήθηκαν
 Σιωπηλά· οι φωτεινές Λεγεώνες τους, στον ήχο
 65 Της μουσικής Αρμονίας που τους γέννησε
 Ηρωικό Πόθο για επικίνδυνα κατορθώματα,
 Κάτω απ' τους Θεάρεστους Αρχηγούς, στ' όνομα του Λόγου
 Του Θεού και του Μεσσία του· συνέχισαν να προχωρούν
 Αδιάσπαστα συμπαγείς' ούτε τ' αντικρυνό Βουνό,
 70 Ούτε η στενή Κοιλιάδα, ούτε το Δάσος, ούτε το Ποτάμι διέσπασε
 Τις τέλειες γραμμές τους Ότα ψηλά, απ' το έδαφος πάνω,
 Το στρατιωτικό τους- βάδισμα ακουγόταν κι ο ακίνητος Αέρας

Το ευκίνητο βήμα τους στήριζε· έτσι, όπως, όταν ολόκληρο το γένος
 Των Πουλιών σε πειθαρχημένα σμήνη παρατεταγμένα
 75 Ήρθαν πάνω απ' την Εδέμ, όταν κλήθηκαν, για να πάρουν
 Τα ονόματα τους· έτσι πάνω απ' το μεγαλύτερο μέρος
 Του Παραδείσου πορεύτηκαν και της απέραντης Επαρχίας,
 Στις δέκα καμπές της πλατειάς εκείνης γήινης επιφάνειας.
 Στο τέλος μακρυνά στον Ορίζοντα, προς τον Βορρά, φάνηκε πλατειά,
 80 Από σύνορο σε σύνορο μια φλεγόμενη Περιοχή, μια απέραντη
 Πολεμική θέα και το βλέμμα, πλησιάζοντας κοντά,
 Ανατρίχιασε με τα όρθια, τ' αμέτρητα κοντάρια
 Των σκληρών Ακοντίων και τις Περικεφαλαίες που συνωστίζονταν,
 Και τις ποικιλόμορφες Ασπίδες και τ' αλαζονικά τα Καυχήματα.
 85 Όλες οι Δυνάμεις του Σατάν συνέχεια συγκεντρώνονταν
 Με λυσσασμένη βιασύνη· γι' αυτούς, νομίζω,
 Ίδια ήταν η ημέρα ή για μάχη ή για αιφνιδιασμό,
 Για να κυριεύσουν το Βουνό του Θεού και στο Θρόνο του
 Επάνω να βάλουν το φθόνο για την Πολιτεία του, την αλλαζονική
 90 Φιλοδοξία τους, μα τα σχέδια τους μάταια αποδείχτηκαν κι αφελή
 Στη μέση του δρόμου* αν και μας φάνηκε παράξενο
 Στην αρχή, πώς Άγγελος θα πολεμούσε μ' Άγγελο
 Και στ' άγριο το πλήθος μέσα θα συναντούσε αυτόν που συνήθιζε
 Τόσο συχνά να συναντά στις Γιορτές της χαράς και της ομόψυχης
 95 Αγάπης, σαν γιοι του ενός, του μεγάλου Κυρίου,
 Που υμνούσαν τον Αιώνιο Πατέρα, Άλλά η κραυγή
 Της Μάχης ακούστηκε τότε κι ο ήχος ο βίαιος
 Της επίθεσης σταμάτησε αμέσως κάθε γαλήνια σκέψη.
 Ψηλά, στη μέση τ' ουρανού, ίδιος σαν Θεός υψώθηκε
 100 Ο Αποστάτης, στο Ηλιόλαμπρο Πολεμικό του Άρμα καθισμένος,
 Το είδωλο της Θεϊκής Μεγαλοπρέπειας. περιστοιχισμένος
 Από Φλεγόμενα Χερουβείμ κι ολόχρυσες Ασπίδες.
 Έπειτα απ' τον υπέροχο το Θρόνο του κατέβηκε και
 Από Στρατιά σε Στρατιά πηγαινοερχόταν, μα για λίγο έμεινε στ' αριστερά,
 105 Ένα τρομερό διάστημα, κι από Μέτωπο σε Μέτωπο
 Παρουσιάστηκε ύστερα, στητός, μπρος στη φρικτή παράταξη
 Με την τρομερή έκταση· στη συννεφιασμένη Εμπροσθοφυλακή μπροστά,
 Στην αγριότερη μεριά της μάχης, πριν αυτή ξεκινήσει,
 Ο Σατάν με τεράστια κι αγέρωχα βήματα προχώρησε,
 110 Σαν πύργος πελώριος, στάθηκε, μ' Όπλα από Διαμάντι και Χρυσάφι.
 Ο Αβδιήλ, που το θέαμα δεν άντεξε, καθώς στεκόταν
 Στους δυνατότερους ανάμεσα, σε τολμηρότερες πράξεις προχώρησε

- Κι έτσι την ατρόμητη καρδιά του ζύγισε:
Ω Παράδεισε! Γιατί τέτοια ομοιότητα με τον Ύψιστο
- 115 Πρέπει να απομένει, όταν η πίστη κι η νομιμοφροσύνη
Δεν υπάρχουν πια; Αφού δεν θα δυναμώσουμε και θα ενισχύσουμε
Την αποτυχία εκεί, όπου η Αρετή αποτυχαίνει, θα φανούμε τελείως αδύναμοι εκεί,
Που τολμηρότατοι πρέπει, αν και πρέπει αήττητοι να φανούμε;
Τη δύναμη του, ελπίζοντας στου Παντοδύναμου τη βοήθεια,
- 120 Να δοκιμάσω σκέφτομαι, αυτού που τη Λογική την έχω δοκιμάσει,
Την ψεύτικη και λαθεμένη· κι ούτε αυτό είναι κάτι, μα είναι δίκαιο
Αυτός που στις Αλήθειας την αμφισβήτηση νίκησε,
Και στα Όπλα να νικήσει., και στις δύο αμφισβητήσεις το ίδιο νικητής·
Και παρόλο που είναι ωμός εκείνος ο αγώνας κι αποκρουστικός,
125 Όταν η Λογική έχει. ν' ασχοληθεί με τη βία, ακόμη περισσότερο
Μεγαλύτερη λογική είναι εκείνη η Λογική που έχει νικήσει".
Έτσι τα ζύγισε και στους σπλισμένους Ευγενείς του
Αντίθετα, βαδίζοντας μπροστά, συνάντησε στα μισά
Τον τολμηρό εχθρό του κι απ' αυτό το εμπόδιο πιο πολύ
- 130 Εξοργίστηκε κι έτσι κοροϊδευτικά τον προκάλεσε:
"Ξιπασμένε, βρήκες τον τρόπο; Περίμενες ποτέ να φτάσεις
Τη μεγαλύτερη απ' όλες τις άπιαστες φιλοδοξίες σου,
Το Θρόνο του Θεού να βρεις αφύλαχτο, και τις πλευρές του
Αφημένες στον τρόπο της Δύναμης
- 135 Ή της ισχυρής σου γλώσσας; Ανόητε, δε σκέφτηκες πόσο μάταιο είναι
Ένοπλος να ξεσηκωθείς ενάντια στον Παντοδύναμο;
Αυτόν που, πέρα απ' τα πιο ασήμαντα, αιώνια μπορεί
Νάχει πάμπολλους, ατέλειωτους Στρατούς. για να νικά
Την ανοησία· ή με το χέρι του μόνο,
- 140 Που φτάνει πέρα απ' όλα τα σύνορα. ή μ' ένα φύσημα μόνο,
Αβοήθητο θα μπορούσε να σ' έχει σκοτώσει και νάχει βυθίσει
Τις Λεγεώνες σου κι απ' το σκοτάδι πιο κάτω. Μα, όπως βλέπω,
Δεν είναι όλοι της Σειράς σου εδώ-εκεί είναι η Πίστη
Που προτιμώ κι η Ευσέβεια προς τον Θεό, αν και κάποτε
- 145 Δεν ήταν ορατές, όταν μόνος εγώ
Φάνηκα σε λάθος Κόσμο να διαφωνώ
Μ' όλους. Την Εκλογή μου την είδες τότε* τώρα πολύ αργά μαθαίνω
Πως λίγοι μερικές φορές ίσως να ξέρουν, όταν οι χιλιάδες κάνουν λάθος".
Σ' αυτόν ο μέγας εχθρός, λοξοκοιτάζοντάς τον περιφρονητικά,
150 Έτσι απάντησε:"Τόσο το χειρότερο για σένα, μα την ώρα την ευλογημένη
Της εκδίκησης μου, ζήτα για τον εαυτό σου τρόπο να. γυρίσεις
Από τη φυγή, στασιαστή Άγγελε, για να πάρεις
Την αμοιβή που σου αξίζει, ο πρώτος, που θα δοκιμάσεις, θάσαι

- Αυτό το δίκαιο χέρι που προκάλεσες, απ' τη στιγμή που αυτή η γλώσσα,
 155 Από ψέμματα γεμάτη, σκληρά αντιτάχτηκε
 Στων Θεών το ένα τρίτο, όταν σε Σύνοδο συγκεντρώθηκαν,
 Για να υποστηρίξουν τις Θεότητες τους, καθώς αισθάνονταν
 Τη Θεϊκή τη Δύναμη μέσα τους, εκείνη που δε μπορεί να παραχωρήσει
 Ο Παντοδύναμος σε κανέναν μα και συ τώρα σωστά ήρθες,
 160 Πριν απ' τους συντρόφους σου, να κερδίσεις θέλοντας
 Από μένα μερικά Φτερά, επιτυχία που ίσως αποδειχτεί
 Καταστροφή για τους υπόλοιπους· κι αυτή η παύση μεταξύ μας
 (Και μην καυχιέσαι χωρίς λόγο 1) γίνεται, να μάθεις τις σκέψεις μου:
 Στην αρχή νόμιζα πως Ελευθερία και Παράδεισος
 165 Είχαν γίνει ένα για όλες τις Ουράνιες Ψυχές' μα τώρα
 Βλέπω πως μάλλον τη νωθρότητα είχαν υπερβολικά υπηρετήσει
 Τα Υπηρεσιακά Πνεύματα, έτσι όπως ήταν εξασκημένα στις Γιορτές και στο Τραγούδι·
 Με πόση βιασύνη σπλιστήκατε εσείς, του Παραδείσου οι Τροβαδούροι,
 Για ν' αγωνιστείτε σαν δούλοι ενάντια στην ελευθερία,
 170 Έτσι αυτά τα δύο, αν συγκριθούν, σήμερα θα δείξουν".
 Σ' αυτόν έτσι ο Αβδιήλ, αυστηρός, απάντησε:
 «Αποστάτη, ακόμα πλανάσαι κι ούτε θα βρεις ποτέ τέλος
 Στην πλάνη σου, μακριά απ' της Αλήθειας το δρόμο·
 Άδικα τη διαστρεβλώνεις με τ' όνομα
 175 Της Δουλείας, για να υπηρετήσεις το Θεό που διάλεξες,
 Της Φύσης· ο Θεός και την ίδια τη Φύση διατάζει,
 Αφού αυτός που οι νόμοι του είναι αξιοσέβαστοι είναι και ανώτερος
 Απ' αυτούς που κυβερνά. Αυτή είναι η δουλεία,
 Το να υπηρετεί κανείς τον άφρονα ή αυτόν που έχει επαναστατήσει
 180 Ενάντια στον αξιωτέρο του, όπως τώρα, εσύ, που υπηρετείς το δικό σου Θεό,
 Όχι ελεύθερος ο ίδιος αλλά έχοντας υποδουλώσει τον ίδιο σου τον εαυτό.
 Αισχρά ακόμη, θρασύτατε, κατηγορήσες την υπηρετική μας
 Βασιλεία· μείνε εσύ λοιπόν στις Κόλασης το Βασίλειο κι άσε με εμένα στον
 Παράδεισο
 Να υπηρετώ τον αιώνια ευλογημένο Θεό και να υπακούω
 185 Στις Θεϊκές του προσταγές, αξιώτατος υπηρέτης του νόμου,
 Και συ της Κόλασης τις Αλυσσίδες κι όχι τη Βασιλεία περί μένε·
 Στο μεταξύ, για την επιστροφή μου, όπως είπες πριν, από τη μάχη,
 Αυτόν τον χαιρετισμό στην ασεβή σου Κεφαλή δέξου".
 Έτσι μιλώντας, ύψωσε σ' ένα ευγενικό χτύπημα το ξίφος,
 190 Που δεν έμεινε μετέωρο, μα τόσο γρήγορα, σαν τη θύελλα,
 Στο περήφανο Λοφίο του Σατάν κατέβηκε κι αυτός δεν είδε,
 Ούτε υπολόγισε τη γρήγορη κίνηση· κι ούτε η Ασπίδα του περισσότερο θα μπορούσε

- Τέτοια καταστροφή να εμποδίσει· δέκα πελώρια βήματα
Έκανε προς τα πίσω· -στο δέκατο πάνω τα γόνατα λύγισε
195 Και στο στέρεο Δόρυ του στηρίχτηκε. έτσι, όπως στη Γη
Οι άνεμοι κάτω απ' το έδαφος πιάζουν των νερών το δρόμο,
Λοξά, ένα Βουνό από τη θέση του μετακίνησε
Και μ' όλα τα Πεύκα του το ξερρίζωσε· κατάπληξη κυρίευσε
Τους Στασιαστικούς Θρόνους, μα μεγαλύτερη μανία εμάς, να ιδούμε
200 Τις δυνάμεις τους ν' ανατρέπονται, χαρά μας πλημμύρισε και πέταξε ψηλά
Ο οιωνός της Νίκης και της άγριας επιθυμίας
Για Μάχη· γι' αυτό ο Μιχαήλ να σημάνει ευθύς διέταξε
Η Αρχαγγελική τρομπέτα· μέσα Σ' όλο τον πλατύ Παράδεισο
Αντήχησε κι οι πιστές οι Στρατιές έψαλλαν
205 Ωσαννά στον Ύψιστο· κι ούτε που στάθηκαν να κοιτούν
Οι εχθρικές Λεγεώνες, ούτε λιγώτερο απαίσια άρχισε
Η τρομερή σύγκρουση· η αγριότητα τώρα με μανία υψώθηκε
Και τέτοιες κραυγές ακούστηκαν μέσ' στον Παράδεισο,
Πρωτόγνωρες, Όπλα πάνω σε Θώρακες βροντερά χτυπούσαν,
210 Φρικτή παραφωνία, κι οι φρενιασμένοι Τροχοί
Των Χάλκινων Αρμάτων λυσομανούσαν' τρομακτικός ήταν
Της Μάχης ο πάταγος· ψηλά, με απαίσιο σφύριγμα,
Τα ορμητικά Βέλη σε φλεγόμενους καταγισμούς ρίχνονταν
Και με φλόγινο θόλο τα δύο Στίφη σκέπαζαν.
215 Έτσι κάτω απ' το πύρινο Κάλυμμα ορμούσαν
Και οι δυο Στρατοί μ' έφοδο καταστρεπτική
Κι άσβεστο θυμό· ολόκληρος ο Παράδεισος
Αντηχούσε κι ύστερα η Γη, όλη η Γη,
Μέχρι το Κέντρο της τρανταζόταν, γιατί απορείς;
220 Αφού εκατομμύρια άγριοι Άγγελοι αντιμέτωποι πολεμούσαν
Και απ' τις δυο μεριές, που το ελάχιστο τους θα μπορούσε να κρατήσει
Αυτά τα Στοιχεία και να οπλίσει με τη βία
Όλες τις περιοχές τους· με πόσο περισσότερη Δύναμη μπορεί
Στρατός ενάντια σ' αναρίθμητο Στρατό να προκαλέσει
225 Τρομερή ανάφλεξη πολέμου, να ταραξεί
Και να καταστρέψει ίσως τη γαλήνια Φυσική θέση τους;
Δεν είχε ο Αιώνιος Βασιλιάς, ο Παντοδύναμος,
Απ' του Παραδείσου το ψηλό. οχυρό του, ανατρέψει
Ή περιορίσει τη δύναμη τους αν κι αριθμήθηκαν έτσι,
230 Όπως η κάθε Λεγεώνα χωρίστηκε, σε δύναμη εμφανίστηκε
Ένας πολυάριθμος Εχθρός, σε δύναμη κάθε χέρι όπλιζε

- Μια Λεγεώνα. Αν κι ο Αρχηγός φαινόταν πρώτος στη μάχη
Κάθε πολεμιστής απλά σαν Αρχηγός ήταν, ήξερε
Πότε να προχωρήσει ή να σταθεί ή να στρέψει τη ροπή
235 Της Μάχης, πότε ν' ανοίξει και πότε να κλείσει
τις πλευρές του σκυθρωπού Πολέμου· καμμιά σκέψη για φυγή,
Ούτε για οπισθοχώρηση, καμμιά ανάρμοστη πράξη
Που να δείχνει φόβο" καθένας μόνο στον εαυτό του στηριζόταν,
Σαν απ' το χέρι του μόνο να εξαρτιόταν της νίκης
240 Η στιγμή· κατορθώματα αιώνιας φήμης έγιναν
Κι ήταν άπειρα, αφού τόσο πολύ επεκτάθηκε
Ο Πόλεμος κι άλλαζε συνέχεια μορφές· μερικές φορές στο στέreo έδαφος πάνω
Μια πεζομαχία, έπειτα ανεβαίνοντας ψηλά με τις φτερούγες τους
Βασάνιζαν όλο τον Αέρα· όλος ο Αιθέρας φωτιζόταν κατόπι
245 Απ' της Μάχης τις λάμπεις· για πολλή ώρα παντού
Η Μάχη ήταν αμφίροπη, ώσπου ο Σαταν, που την ημέρα εκείνη
Είχε δείξει εξαιρετική ανδρεία κι ισάξιο του δεν είχε βρει
Στα όπλα, μέσα στο πλάτος της γενικευμένης τρομερής επίθεσης
Των Σεραφείμ που αλληλοσπαράζονταν,
250 Είδε πού έπεφτε του Μιχαήλ το Ξίφος κι όρμησε
Αμέσως με δύναμη επιλαρχιών, με τα δυο του χέρια ύψωσε,
Κραδαίνοντας τη φρικτή λεπίδα και την κατέβασε,,
Αφανίζοντας τα πάντα· για ν' αντιμετωπίσει τέτοια καταστροφή,
Έτρεξε μπροστά ο Μιχαήλ κι αντιστάθηκε στην πέτρινη Τροχιά
255 Του δεκάστρωτου Διαμαντιού η πλατειά του η Ασπίδα,
Εκείνη με την πελώρια περιφέρεια· στο πλησίασμα του Σατάν
Ο μεγάλος Αρχάγγελος, απ'το μόχθο τον πολεμικό
Ξέχειλος, μα και χαρούμενος, καθώς σκεφτόταν πως μπορούσε να τελειώσει τότε
Του Παραδείσου ο εμφύλιος Πόλεμος κι ο ίδιος τον πονηρό Εχθρό να νικήσει
260 'Η Αιχμάλωτο στις Αλυσίδες να τον σύρει
Μ' εχθρικό συνοφρύωμα κι όψη αγρι εμένη", έτσι πρώτος άρχισε:
«Του κακού πρωταίτιε, άγνωστε μέχρι την επανάσταση,
Ανώνυμε στον Παράδεισο, πασίγνωστε τώρα, όπως σε δείχνουν
Τα έργα αυτού του μισητού αγώνα, του μισητού σ' όλους,
265 Για τη δίκαιη μοίρα σκέψου σοβαρά, τη δική σου
Και των οπαδών σου*με πόση βία τάραξες, εσύ,
Του Παραδείσου την ευλογημένη γαλήνη και στην Πλάση
Τη Δυστυχία έφερες, την άγνωστη μέχρι της Ανταρσίας
Το έγκλημα-πόσο βίαια έσταξες, εσύ,
270 Την κακία μέσα σε χιλιάδες τίμιους και πιστούς,
Που τώρα αποδείχτηκε η υποκρισία τους. Μα νομίζω πως δεν είναι ανάγκη
Να τaráζω τώρα εγώ τη Θεϊκή Γαλήνη· ο Παράδεισος σ' έχει πετάξει πια

- Έξω απ' όλα τα Σύνορα του. Ο Παράδεισος της ευδαιμονίας η έδρα,
 Της βίας και του Πολέμου τα έργα δεν τ' ανέχεται.
- 275 Φύγε λοιπόν και περπατά με την κακία στο πλευρό σου,
 Απόγονέ της, για τον τόπο της, την Κόλαση,
 Εσύ και το απαίσιο πλήθος σου· εκεί κάτω πια ύφαινε τις μηχανορραφίες σου,
 Πριν το εκδικητικό αυτό Ξίφος την αρχή κάνει της τιμωρίας σου
 Ή κάποια μεγαλύτερη ξαφνική εκδίκηση απ' το Θεό φτερουγίσει
- 280 Και σε κατακεραυνώσει μ' ακόμη μεγαλύτερο πόνο.
 Έτσι μίλησε των Αγγέλων ο Πρίγκιπας· και ο' αυτόν
 Τέτοια απάντηση ο Αντίπαλος έδωσε: "Ούτε που να το σκεφτείς πως εσύ με τον άνεμο
 Των ανόητων απειλών θα φοβίσεις αυτόν που και μ' έργα ακόμη
 Δεν μπορείς. Με τη βία σου εσύ, ελάχιστα άλλαξες αυτούς εδώ,
- 285 Ώστε να τραπούν σε φυγή. μπορεί να έπεσαν αλλά, αφού σηκώθηκαν
 Ακατανίκητοι, είναι ευκολώτερο να τελειώσουν μαζί μου,
 Ό,τι δεν θα περίμενες, τύραννε. με απειλές σκέφτεσαι
 Να με καταδιώξεις λοιπόν; Πέφτεις έξω, αν πιστεύεις πως έτσι θα τελειώσει
 Η πάλη που εσύ ονόμασες κακία μα εμείς τη λέμε
- 290 Ο αγώνας της Δόξας. κι εμείς εννοούμε να τον κερδίσουμε
 Παρά ν' ανταλλάξουμε αυτόν τον ίδιο τον Παράδεισο με την Κόλαση,
 (Το παραμύθι σου), εδώ με κάθε μέσο ελεύθεροι θα μείνουμε
 Κι αν χρειαστεί, θα βασιλεύσουμε· στο μεταξύ όμως όλη σου τη δύναμη μάζεψε
 Κι ενώσου μ' αυτόν που εσύ ονομάζεις Παντοδύναμο, για να σε βοηθήσει.
- 295 Εγώ όχι μόνο δε θα φύγω, μα θα σε ψάχνω παντού, και τη νύχτα ακόμη.»
 Σταμάτησαν τα λόγια και ρίχτηκαν σε μονομαχία
 Ανείπωτη - ποιος, αν και μόνο με τη γλώσσα
 Των Αγγέλων, μπορεί να διηγηθεί ή με ποια πράγματα
 Να παρομοιάσει εδώ, στην ορατή Γη, έτσι που να σηκωθεί
- 300 Η ανθρώπινη φαντασία στο τόσο μεγάλο ύψος
 Της Θεϊκής Δύναμης; Θεοί έμοιαζαν, ίδιοι,
 Είτε έμεναν ακίνητοι είτε όχι, και στ' ανάστημα και στις κινήσεις·
 Τα όπλα τους να καθορίσουν μπορούσαν την τύχη
 Της Αυτοκρατορίας του μεγάλου Παραδείσου.
 Πάλλονταν ήδη τα φλεγόμενα Ξίφη τους και στον Αέρα
- 305 Φρικτούς Κύκλους έκαναν σαν δυο πελώριοι Ήλιοι οι Ασπίδες τους
 Έλαμπαν αντικριστά, καθώς η προσμονή πάγωσε
 Από τρόμο· αστραπιαία οπισθοχώρησε από κάθε μεριά:
 Απ' όπου γινόταν πριν η πυκνότερη σύρραξη, το Αγγελικό πλήθος
 Και τη μεγάλη πεδιάδα εγκατέλειψε, την επικίνδυνη μες στον άνεμο
- 310 Μιας τέτοιας ταραχής, τέτοιας-να παρομοιάσω έτσι
 Μεγάλα πράγματα με ασήμαντα - που, αν η αρμονία της Φύσης έσπαγε,
 Στους Αστερισμούς καταμεσής ο πόλεμος θα εκσφενδονιζόταν

Και δυο Πλανήτες θα ορμούσαν απ' την Κακιά τη Θέση,
 Μ' αγριότατη αντιπαράθεση στη μέση τ' Ουρανού
 315 Θα πολεμούσαν κι οι διάσειστες Σφαίρες τους θα συγκλονίζονταν.
 Έτσι ταυτόχρονα και τα δυο τους χέρια μ' ενωμένους τους Παντοδύναμους Βραχίονες
 Υψώθηκαν απειλητικά κι ένα χτύπημα σκόπευαν,
 Που θάταν καθοριστικό και δεν θα χρειαζόταν επανάληψη,
 Στο αδύνατο σημείο, αμέσως, κι ούτε θα υπήρχαν πιθανότητες
 320 Για δυνατή ή γρήγορη απόκρουση· μα το Ξίφος
 Του Μιχαήλ, απ' του Θεού το Οπλουργείο,
 Τόσο σκληρυμμένο ήταν, που καμιά, ούτε θερμή
 Ούτε στέρα δύναμη στην κόψη του αντιστεκόταν συνάντησε
 Το Ξίφος του Σατάν, μ' άγρια δύναμη το χτύπησε
 325 Κατεβαίνοντας και στα μισά λοξοδρόμησε, ούτε που σταμάτησε,
 Μα με γρήγορη αντιστροφή, μπαίνοντας βαθιά χώρισε
 Όλη τη δεξιά του πλευρά· τότε ο Σατάν ένοιωσε πόνο για πρώτη φορά,
 Σπαρταρούσε και ταλαντευόταν μπρος - πίσω· τόσο άγρια
 Το πολύστρωτο ξίφος με καταλυτικό τραύμα
 330 Πέρασε μέσα του, μα η Αιθέρια ουσία του έκλεισε,
 Αφού δε χωρίστηκε πολύ, κι απ' το κόψιμο
 Ένας πίδακας Νεκτάριου υγρού ξεπήδησε
 Ζωηρός, έτσι, όπως αιμορραγούν ίσως τα Ουράνια Πνεύματα,
 Κι ολόκληρος ο Θώρακας του παντού αστραφτερά κηλιδώθηκε.
 335 Αμέσως απ' όλες τις μεριές, για να τον βοηθήσουν, έτρεξαν
 Πολλοί και δυνατοί Άγγελοι, μα τους απαγόρευσε
 Να τον υπερασπιστούν, καθώς άλλοι πάνω στις Ασπίδες τους τον μετέφεραν
 Στο Άρμα του πίσω· απ' το μέρος που εκείνο βρισκόταν, αποσύρθηκε,
 Έξω απ' όλα του πολέμου τα μέτωπα· εκεί τον άφησαν
 340 Τα δόντια του να τρίζει από πόνο, πείσμα και ντροπή,
 Που δεν βρέθηκε ασύγκριτος κι η περηφάνια του
 Από τέτοιο χτύπημα ταπεινώθηκε, τόσο πολύ βυθίστηκε
 Η πεποίθηση του πως στη δύναμη ίσος ήταν με Θεό.
 Σύντομα όμως γιατρεύτηκε· έτσι συμβαίνει με τα Πνεύματα που ζουν αιώνια,
 345 Ζωή γεμάτα, σε κάθε μέρος, όχι όπως ένας αδύναμος άντρας
 Με Σπλάγχνα, Καρδιά ή Κεφάλι, Συκώτι ή Νεφρά,
 Που δε μπορεί παρά απ' το θάνατο να εκμηδενιστεί·
 Ούτε στην υπόσταση τους τη ρευστή θανάσιμο τραύμα
 Δέχονται, όχι περισσότερο απ' ό,τι ο ρωώδης Αέρας μπορεί,
 350 Ολόκληροι Καρδιά είναι, όλο Αυτιά, όλο Μάτια, όλο Κεφάλι,
 Όλο Νου, όλο Αισθήματα κι όπως θέλουν
 Συστέλλονται και χρωματίζονται, όποια μορφή ή ανάστημα

- Τους αρέσει περισσότερο, παίρνουν, πυκνή ή αραιή.
 Στο μεταξύ στ' άλλα μέρη έγιναν κατορθώματα
- 355 Αξιομνημόνευτα: εκεί που η δύναμη του Γαβριήλ πολεμούσε,
 Με τους άγριους Σημαιοφόρους μπροστά, βαθιά μες στη στρατιά μπήκε
 Του Μολώχ, του μανιασμένου βασιλιά, που τον προκαλούσε
 Πως δεμένο πίσω απ' τ' Άρμα του θα τον έσερνε,
 Κι ούτε, σαν τον φοβέρισε ο Ιερός Ένας του Παραδείσου,
- 360 Τη βλάσφημη γλώσσα του συγκράτησε· σε λίγο όμως
 Στα δυο χωρισμένος, με κομματιασμένα Όπλα
 Και μ' άχαρο πόνο, σε φυγή τράπηκε, μουγκρίζοντας. Στις άλλες πτέρυγες
 Ο Ουριήλ κι ο Γαβριήλ τους αλλαζονικούς εχθρούς,
 Αν κι ήταν πελώριοι και μ' Αδαμάντινο Βράχο οπλισμένοι,
- 365 Κατατρόπωσαν, τον Αδραμελέχ και τον Ασμοδαίο,
 Δυο ισχυρούς Θρόνους, που απαξιούσαν μικρότεροι νάναι
 Από Θεοί, μα άλλες ιδέες έμαθαν στη μάχη,
 Σαν τους κομματίασαν με φοβερά χτυπήματα σ' όλη τους την πανοπλία.
 Ούτε κι ο Αβδιήλ έμεινε αδιάφορος στο να βλάψει
- 370 Το Άθεο πλήθος, μα με διπλό χτύπημα
 Τον Αριήλ και τον Αριώχ και τη δύναμη
 Του Ραμιήλ έκαψε και συνέτριψε.
 Χιλιάδες άλλους θα μπορούσα ν' αναφέρω και τα ονόματα τους
 Ν' αποθανάτισω εδώ, στη Γη επάνω· εκείνοι όμως, οι εκλεκτοί
- 375 Άγγελοι, ικανοποιημένοι ήταν με τη φήμη τους στον Παράδεισο,
 Δεν αναζητούσαν των ανδρών τον έπαινο· οι αντίπαλοι τους,
 Αν κι εκπληκτικοί σε δύναμη και Πολεμικά κατορθώματα
 Κι ούτε λιγώτερο διψασμένοι για φήμη, απ' τη στιγμή που η καταστροφή
 Εξαλείφθηκε απ' τον Παράδεισο, κι η άγια μνήμη
- 380 Ανώνυμους στη σκοτεινή τη λήθη τους άφησε να κατοικούν.
 Για της δύναμης τη χάρη, απ' την Αλήθεια αποχωρίστηκαν, κι απ' το Δίκαιο,
 Αξιοκατάκριτοι, ανάξιοι τελείως, κακόφημοι,
 Κι άτιμοι, αφού τη δόξα κυνηγώντας,
 Οι ματαιόδοξοι, μέσα απ' την ατιμία τη φήμη αναζήτησαν.
- 385 Γι' αυτό η Αιώνια σιωπή είναι η καταδίκη τους.
 Και τώρα που οι δυνατότεροι τους δαμάστηκαν, η μάχη λοξοδρόμησε
 Σε πολλές αιματηρές εφόδους· ακατάστατη, άτακτη φυγή
 Ακολούθησε και σύγχυση αποκρουστική· όλη η επιφάνεια του εδάφους
 Μ' ένα τρεμάμενο κάλυμμα σκεπάστηκε, σ' ένα σωρό
- 390 Αναποδογυρισμένα Άρματα κι Ηνίοχοι βρίσκονταν
 Κι ορμητικά Άτια αφρισμένα. κι όποιος ορθός ακόμη στεκόταν, υποχωρούσε
 Εξουθενωμένος, μες στην αδύναμη πια Σατανική Στρατιά.

- Λίγοι αντιστέκονταν ακόμη, κι οι άλλοι απ¹τον ωχροό το φόβο χτυπημένοι, Τότε
 για πρώτη φορά συνταράχτηκαν απ' το φόβο και ένοιωσαν πόνο)
- 395 Σ' αισχρή τράπηκαν φυγή, σε τέτοιο σημείο τους οδήγησε
 Της ανυπακοής το αμάρτημα, μέχρι εκείνη τη στιγμή
 Δεν είχαν εκτεθεί στο φόβο ή στη φυγή ή στον πόνο.
 Τελείως διαφορετικά, μακριά, οι Απαράβατοι Άγιοι
 Σε τετράγωνη στερεή Ψάλαγγα, ακέραιη, προχωρούσαν,
- 400 Άτρωτη, αδιαπέραστα εξοπλισμένη.
 Με τέτοια μεγάλα πλεονεκτήματα η αθωότητα τους
 Τους ύψωσε απ' τους εχθρούς τους πάνω, αφού δεν αμάρτησαν,
 Αφού δεν παράκουσαν· στη μάχη ακούραστοι
 Έμειναν, κι απ' των τραυμάτων την οδύνη
- 405 Ανέγγιχτοι, αν κι αυτοί από τη βία σπρώχτηκαν.
 Τώρα η Νύχτα την πορεία της άρχισε και πάνω στον Παράδεισο
 Το σκοτάδι οδήγησε, ευχάριστη ανακωχή επέβαλε
 Και τη σιωπή του Πολέμου επάνω τον απαίσιο πάταγο.
 Κάτω απ' τη σκέπη της τη Νεφελώδη κι οι δυο αποσύρθηκαν,
- 410 Νικητές και Νικημένοι· στης μάχης το πεδίο
 Ο Μιχαήλ κι οι δυνατοί του Άγγελοι
 Στρατοπέδευσαν, ολόγυρα έβαλαν στις Σκοπιές τους τους Φρουρούς
 Χερουβείμ κυματοφλογισμένα* στην άλλη μεριά
 Ο Σατάν με τους αντάρτες του εξαφανίστηκε,
- 415 Βαθιά στο σκοτάδι εκτοπισμένος, κάποια στιγμή, την ανάπαυση διακόπτοντας,
 Κατανυχτίς, τους Άρχοντες του σε συμβούλιο κάλεσε·
 Και στη μέση τους άτρομος έτσι άρχισε:
 «Ω. δοκιμασμένοι πια στον κίνδυνο, τώρα όχι μόνο μάθατε
 Στα όπλα ακατανίκητοι νάστε, αγαπημένοι μου Σύντροφοι,
- 420 Όχι μόνο επάξια την Ελευθερία βρήκατε,
 Μα και την υποκρισία τη νοιώσατε, αλλά κι ό,τι πιότερο πετύχαμε,
 Τιμή, Εξουσία, Δόξα, και φήμη ακόμη,
 Που τις κρατήσαμε δικές μας ολημερίς σ' αμφίροπη μάχη
 (Κι αν για μιαν ημέρα, γιατί όχι κι Αιώνια;)
- 425 Μ' όσους παντοδύναμους κι αν είχε του Παραδείσου ο Κύριος να στείλει
 Εναντίον μας απ¹το Θρόνο του ολόγυρα, που του ήταν
 Αρκετό μόνο στη θέληση του να μας υποδουλώσει.
 Μα δεν έγινε έτσι * έπειτα, λαθεμένα, καθώς φαίνεται,
 Για το μέλλον ίσως τον κρίναμε, αν και μέχρι τώρα
- 430 Πάνσοφα σκέφτηκε. Αλήθεια ει ναι, λιγώτερο ισχυρά οπλισμένοι,
 Μερικά μειονεκτήματα τ' αντέξαμε, και τον πόνο ακόμη,
 Μέχρι τώρα δεν τον ξέραμε, μα γρήγορα μάθαμε να τον περιφρονούμε,
 Αφού τώρα γνωρίζουμε αυτήν, την Αυτοκρατορική μας υπόσταση,

- Την άθικτη σε Θανατηφόρα βλάβη,
 435 Την άφθαρτη, που, αν και με τραύμα διαπεράστηκε,
 Αμέσως επουλώθηκε κι απ' τ' αυθύπαρκτο σφρίγος μας γιατρεύτηκε.
 Μετά από τόσο μικρό κακό, λοιπόν, σαν εύκολη σκέφτομαι
 Τη θεραπεία ίσως πιο δυνατά Όπλα, Όπλα πιο βίαια, σαν θα συναντηθούμε πάλι,
 440 Καλύτερα ίσως μας βοηθήσουν και σε δυσκολότερη θέση φέρουν τους εχθρούς μας,
 Ή τα ίδια μας δημιουργήσουν πλεονεκτήματα, όσα δεν
 Έχει στη Ψύση κανείς' κι αν άλλη κρυφή αιτία
 Τους αφήνει Υπεροχή, αφού μπορούμε να διατηρούμε
 Σώο το νου μας και τη λογική να την νοιώθουμε,
 445 Τις απαραίτητες έρευνες και τις συμβουλές εδώ ας φανερώσουμε.»
 Κάθισε. και στο συμβούλιο επόμενος σηκώθηκε
 Ο Νισρώχ, ο πρώτος μες στα Πριγκηπάτα'
 Έτσι σηκώθηκε, όπως κάποιος που σώθηκε από σκληρή μάχη,
 Λυσαλαέα είχε παλέψει, τα χέρια του τάχε τσακίσει, την καταστροφή για να κομματιάσει
 450 Και μ' όψη συννεφιασμένη τέτοια απάντηση έδωσε:
 «Ελευθερωτή των νέων Αρχόντων, Αρχηγέ στην ελεύθερη
 Απόλαυση των δικαιωμάτων μας σαν Θεοί· σκληρό, ακόμη
 Και για Θεούς,κι άνισο, επίσης, έργο βρήκαμε,
 Να πολεμήσουμε, πονώντας, σ' άνισα όπλα ενάντια,
 455 Ενάντια σ' άθικτους κι αβλαβείς ποια χειρότερη
 Καταστροφή χρειάζεται ν' ακολουθήσει; Για ποια πλεονεκτήματα
 Η ανδρεία ή η δύναμη,αν κι απaráμιλλες, απ' τον πόνο δαμάστηκαν,
 Που όλα τα εκμηδενίζει κι άχρηστα κάνει και τα χέρια του
 Μεγαλοδύναμου ακόμη. Της χαράς την αίσθηση καλά ίσως
 460 Να την βρίσκουμε έξω από τη ζωή και να μην αγανακτούμε,
 Μα ζωντανοί ικανοποιούμαστε μ' ό,τι είναι η πιο γαλήνια ζωή.
 Ο πόνος όμως είναι η τέλεια δυστυχία, το χειρότερο
 Απ' όλα τα κακά το πιο μεγάλο, ανατρέπει
 Και την υπομονή ακόμη. Μας χρειάζεται επομένως αυτός που μπορεί να βρει
- 465 Με ποια μεγαλύτερη βία μπορούμε να χτυπήσουμε
 Τους ακόμη ακέραιους εχθρούς μας ή πώς τα χέρια μας,
 Μόνα τους, μ' όμοια άμυνα στα δικαιώματα μας θ' ανταποκριθούν,
 Και περισσότερο πώς θ' απαλλαγούμε από τα χρέη μας».
 Σ' αυτόν μ' ατάραχη όψη ο Σατάν απάντησε:
 470 «Δεν βρήκες λύση σ' αυτό, εσύ που δίκαια
 Τόσο βαθιά πίστεψες στην επιτυχία μας, νομίζω
 Ποιος από μας που βλέπει τη λαμπρή επιφάνεια
 Αυτής της Αιθέριας μήτρας, πάνω στην οποία στεκόμαστε,
 Αυτής της ηπείρου του ευρύχωρου Παραδείσου του στολισμένου

- 475 Με Φυτά, Καρπούς, Αμβρόσια Άνθη, Πολύτιμους Αίθους και Χρυσάφι,
Που το μάτι του τόσο επιπόλαια εξετάζει
Αυτά τα πράγματα, χωρίς να τον νοιάζει από πού ξεκινούν,
Βαθιά κάτω απ' το χώμα, σκοτεινά υλικά κι ακατέργαστα,
Απ' το πνεύμα και το φλογερό αφρό, μέχρι να σμίξουν
- 480 Με του Παραδείσου τις ακτίνες και στομωμένα να βλαστήσουν,
Τόσο όμορφα, ελεύθερα στο φως που τ' αγκαλιάζει.
Αυτά στη σκοτεινή τους Μήτρα, τη Βαθιά,
Θα μας παραδώσουν, την έγκυο στη φλόγα την καταχθόνια,
Που μες στις κοίλες Μηχανές, σε μεγάλη έκταση
- 485 Συμπιεσμένη είναι, κι απ' το άνοιγμα το πάνω με της φωτιάς το άγγιγμα,
Διεσταλμένη κι εξοργισμένη, θα μας εκσφενδονίσει
Μακρυά, με της βροντής τον κρότο, στους εχθρούς μας ανάμεσα.
Τέτοια εργαλεία αταξίας με τον ίδιο τρόπο σε κομμάτια
Θα εκσφενδονίσουν και θα εκμηδενίσουν οτιδήποτε απέναντι μας στέκεται
- 490 Εχθρικό, τη στιγμή που αυτοί θα ελπίζουν πως έχουμε αποπλιστεί
Μόνο απ' τη Βροντή του τρομερού κεραυνού του.
Κι ούτε μεγαλύτερος ο κόπος μας θάναι, πριν ακόμη ξημερώσει,
Τις επιθυμίες μας η δύναμη θα εκπληρώσει. Στο μεταξύ ξεκουραστείτε!
Διώξτε το φόβο· δυναμώστε κι όπως στο συμβούλιο, έτσι ενωμένοι,
- 495 Μη σκέπτεστε καμιά δυσκολία, πολύ περισσότερο μην απελπίζεστε».
Τέλειωσε και τα λόγια του οι επευφημίες των ταπεινωμένων
Φώτισαν κι οι ελπίδες τους οι ατονημένες δυνάμωσαν.
Όλοι μαζί κι ο καθένας χωριστά την επινόηση του θαύμασαν,
Πώς εκείνος ανακάλυψε κάτι
- 500 Με το οποίο κι οι παραδόπιστοι ακόμη θα μπορούσαν να ελπίζουν
Το αδύνατο. μα ίσως στις Φυλής σου
Τις μελλούμενες ημέρες, αν η Κακία δυνατή θάναι,
Κάποιος, της αταξίας αφιερωμένος ή εμπνευσμένος
Από διαβολική μηχανορραφία, θα επινοήσει
- 505 Κάτι σαν εργαλείο, για να βασανίσει τους Γιους των ανθρώπων
Στην αμαρτία, με τον πόλεμο και την αλληλοσφαγή.
Μα τότε, αμέσως απ' το Συμβούλιο στο έργο τους πέταξαν,
Κανείς δεν στάθηκε, αντιρρήσεις να φέρει, αναρίθμητα χέριβ.
Ήταν έτοιμα, σ' ένα λεπτό, μόνο, ανασηκώθηκαν,
- 510 Βαθιά, κάτω απ' το Ουράνιο έδαφος, είδαν
Της Φύσης την αρχική μορφή στην ακατέργαστη της
Κυφορία. Θείο και Νίτρο υγρό, ρευστό,
Βρήκαν, τ' ανακάτεψαν και με λεπτή Τέχνη
Τα ετοίμασαν τα ζέσταναν, έπειτα τα συμπίεσαν

- 515 Σε κατάμαυρους κόκκους και μετέφεραν το έτοιμο πια υλικό·
 Άλλοι έσκαβαν για κρυμμένες φλέβες(Κι αυτή η Γη ακόμη
 Δεν έχει στα έγκατα της ομοιογένεια)Ορυκτών και Πετρωμάτων,
 Απ' όπου θα έφτιαχναν τις Μηχανές και τις Μπάλλες
 Της βαλλιστικής τους καταστροφής· άλλοι ολέθριες Θρυαλλίδες
- 520 Ετοίμαζαν, ευερέθιστες και στο απαλότερο άγγιγμα της φωτιάς.
 Έτσι όλοι, πριν απ' το γλυκοχάραμα, κάτω απ' τη Νύχτα τη συνωμοτική,
 Κρυφά τέλειωσαν, κι όταν διατάχθηκαν, πήραν τις θέσεις τους,
 Σιωπηλοί. προσεκτικοί, απαρατήρητοι.
 Τώρα, καθώς η ξάστερη Ανατολή στον Παράδεισο εμφανίστηκε
- 525 Κι υψώθηκε πάνω απ' τους Νικητές Αγγέλους, στα Όπλα
 Η Σάλπιγγα η πρωινή κάλεσε. αμέσως σηκώθηκαν ορθοί,
 Ντυμένοι τις Χρυσές Πανοπλίες τους, η Στρατιά η αστραφτερή,
 Γρήγορα παρατεταγμένοι· άλλοι απ' τους φωτισμένους Λόφους
 Ολόγυρα κύτταζαν και κάθε Ανιχνευτής προχωρούσε αργά, ελαφρά σπλισμένος,
- 530 Κάθε σημείο ερευνούσε, να διακρίνει προσπαθώντας το μακρυνό εχθρό,
 Πού είναι, πού βρήκε καταφύγιο ή αν είναι έτοιμος για μάχη,
 Σε κίνηση ή σε στάση-γρήγορα τον εντόπισαν
 Κάτω απ' τις απλωμένες σημαίες του να κινείται κοντά, σε αργό
 Αλλά ισχυρό σχηματισμό Ταγμάτων· πίσω με ταχύτατο πανί
- 535 Ο Ζοφιήλ, των Χερουβείμ η γοργότερη φτερούγα,
 Πετώντας ήρθε κι απ' του Αέρα τη μέση έτσι δυνατά φώναξε:
 «Στρατέ, Πολεμιστές, Στρατέ έτοιμε για μάχη, ο εχθρός
 Που νομίσαμε πως τρέψαμε σε φυγή, πλησιάζει, μια μεγάλη υποχώρηση,
 Το φοβάμαι,θα μας σώσει σήμερα,όχι μια μάχη μαζί του· τόσο πυκνός,
- 540 Σα σύννεφο, έρχεται και στην όψη του κατασταλαγμένη βλέπω μια
 Θλιβερή και σταθερή αποφασιστικότητα. Να σφίξει καλά,
 Λοιπόν; ο καθένας σας την Αδαμάντινη Πανοπλία του,
 Να εφαρμόσει καλά την Περικεφαλαία του, να κρατήσει γερά την κυκλική
 Ασπίδα του, Είτε η θέση του είναι μπροστά είτε πίσω, γιατί αυτή τη μέρα,
- 545 Αν καταλαβαίνω κάτι, θάχουμε όχι μια δυνατή βροχή,
 Μα μια βροντερή Θύελλα αιχμηρών Βελών και φωτιάς».
 Έτσι τους προειδοποίησε, για να ετοιμαστούν, κι αυτοί αμέσως
 Σε παράταξη μάχης μπήκαν, πίσω τους αφήνοντας όλες τις αποσκευές.
 Αστραπιαία, χωρίς ταραχή, σε κατάσταση Συναγερμού βρέθηκαν
- 550 Και κινήθηκαν προς τα μπρος, έτοιμοι για μάχη· τότε είδαν
 Όχι σε μακρυνή απόσταση, τον Εχθρό με βαρύ βήμα
 Να πλησιάζει. πολυάριθμος και συμπαγής· σε κούφιο Κύβο
 Μέσα έφερνε τη διαβολική Μηχανή του, περιφραγμένο
 Από παντού με τις σκιές Πυκνών Ιλών,

- 555 Το δόλο για να κρύβουν. Κι όταν οι δυο στρατιές στάθηκαν λίγο, για να δουν καλύτερα, Τότε ξαφνικά στην κεφαλή του εχθρού εμφανίστηκε Ο Σατάν, κι έτσι ακούστηκαν οι μεγαλόφωνες διαταγές του: «Εμπροσθοφυλακή, Δεξιά κι Αριστερά το πρόσωπο σας στρέψτε, Εκείνον ίσως όλοι δείτε που μας μισεί, επειδή θέλουμε
- 560 Ειρήνη κι ηρεμία και μ' ανοιχτό στήθος
Στεκόμαστε έτοιμοι να τον υποδεχτούμε, αν του αρέσουν
Οι προτάσεις μας και δεν στρέψει την πλάτη. περιφρονώντας μας·
Κι αυτό ακριβώς φοβάμαι, μάρτυρας μου ο Παράδεισος,
- Ο Παράδεισος θα σας το βεβαιώσει σε λίγο, ενώ εμείς θα κάνουμε οτιδήποτε
- 565 Δυνατό απ' τη μεριά μας· μα εσείς που τις διατεταγμένες θέσεις σας έχετε, Κάντε όσα σας έχουμε αναθέσει και γρήγορα αρχίστε 'Ό,τι σας εξηγήσαμε κι όλα που δυνατά ακούσατε».
- 'Έτσι, κοροϊδεύοντάς μας με διφορούμενες λέξεις, το σύντομο τέλειωσε Λόγο του' τότε στ' Αριστερά και στα Δεξιά η Εμπροσθοφυλακή
- 570 Χωρίστηκε και στις δυο αυτές κατευθύνσεις αποσύρθηκε.
Ποιο νέο και παράξενο θέαμα τότε στα μάτια μας αποκαλύφθηκε,
Μια τριπλόδετη σειρά από Κολώνες που κινούνταν
Πάνω σε Τροχούς(Πανομοιότυπες φαινόντουσαν με Κολώνες
'Η με κούφια σώματα Δρυών ή Ελάτων,
- 575 Με κομμένα κλαδιά, ριγμένα στο Δάσος ή στο Βουνό)
Μπρούτζινες, Σιδερένιες, χυμένες σε Πέτρινα καλούπια,δεν είχαν τα στόμια τους,
Με τ' απαίσια τ' ανοίγματα, να χάσκουν καταπάνω μας πλατιά, Προμηνύοντας
μια ψεύτικη ανακωχή· πίσω απ' την καθεμιά
'Ένα Σεραφείμ στεκόταν και στο χέρι του μια Θρυαλλίδα
- 580 Υπήρχε με φλόγα τρεμάμενη· ενώ εμείς είμασταν σε αμηχανία
Και συγκεντρωμένοι στεκόμασταν με τις σκέψεις μας σε σύγχυση,
'Όχι μακριά, αστραπιαία όλα μεμιάς τις Θρυαλλίδες τους
Μπροστά έφεραν και τις προσάρμοσαν σε μια στενή τρύπα,
Με απαλή κίνηση. Αμέσως σε μια φλόγα,
- 585 Που γρήγορα σκοτείνιασε απ' τον καπνό, όλος ο Παράδεισος εμφανίστηκε
Από το ρέψιμο αυτών των των βαθύλαιμων Μηχανών, που το μουγκρητό τους
Γέμιζε με προσβλητικό ήχο τον Αέρα
Κι όλα τα σπλάγχνα του σκίστηκαν, καθώς ξέρασαν το αηδιαστικό
Διαβολικό τους φούσκωμα, αλυσσοδεμένους Κεραυνούς και Χαλάζι
- 590 Από Σιδερένιες Σφαίρες, που το Νικητή Εχθρό
Ισοπέδωσαν, με τέτοια καταστροφική μανία πάνω του έπεσαν,
Αφού, όποιον χτυπούσαν, δε μπορούσε να κρατηθεί στα πόδια του,
Αν κι όλοι στέκονταν ορθοί σαν βράχοι,αλλά κάτω γκρέμισαν
Χιλιάδες κι Άγγελος πάνω σ' Αρχάγγελο κυλούσε·
- 595 Το καλύτερο τότε έκαναν,τα Όπλα τους άφησαν,άοπλοι θα μπορούσαν

Εύκολα, σαν Πνεύματα που ήσαν, γρήγορα ν' αποφεύγουν τις βολές
Μ' αστραπιαία συστολή ή μετακίνηση· μα τώρα
Αποκρουστική διασκόρπιση ακολούθησε κι άτακτη φυγή·

Μα κι ούτε αυτό βοήθησε στο να χαλαρώσει του Αντιπάλου η συμπαγής πορεία.

600 Και τι θα έπρεπε να κάνουν; Αν πάνω στη βιασύνη τους
Επαναλαμβανόταν η απόκρουση και με αισχρό τρόπο ανατρέπονταν
Για δεύτερη φορά, θα σιχαίνονταν ακόμη περισσότερο τους εαυτούς τους
Και θα πρόσφεραν γέλιο στους εχθρούς· μπροστά στα μάτια μας τότε
Παρατάχθηκε μια νέα σειρά από Σεραφείμ,

605 Έτοιμα να ρίξουν μια δεύτερη ομοβροντία
Από Κεραυνούς· το να υποχωρήσουν νικημένοι
Το απέρριπταν με απέχθεια. Ο Σατάν είδε τη δύσκολη θέση τους
Και στους Συντρόφους του έτσι χλευαστικά φώναξε:
«Ω Ψίλοι, γιατί δεν πλησιάζετε αυτούς τους περήφανους Νικητές:

610 Πριν από λίγο έρχονταν άγριοι, τη στιγμή που εμείς,
Για να τους περιποιηθούμε καλά, μ' ανοιχτό Μέτωπο
Και Στήθος(Τι περισσότερο θα μπορούσαμε;)τους όρους τους αναπτύσσαμε
Της συνθήκης κι αυτοί άλλαξαν ξαφνικά γνώμη,
Πέταξαν μακρυά και μέσα σε παράξενες ιδιοτροπίες έπεσαν

615 Έμοιαζαν να θέλουν να χορέψουν, μα και για ένα χορό ακόμη φαίνονταν
Κάπως υπερβολικοί και άγριοι, ίσως απ' τη χαρά
Της ειρήνης που τους προσφέραμε· αλλά υποθέτω πως,
Αν τις προτάσεις μας ακόμη μια φορά ακούσουν,
Θα αναγκαστούν να πάρουν μια γρήγορη απόφαση".

620 Ε' αυτόν έτσι ο Βελιάλ, μ' όμοια περιπαιχτική διάθεση, απάντησε:
«Αρχηγέ, οι όροι που τους στείλαμε ήταν όροι με βάρος,
Με σκληρό περιεχόμενο και γεμάτοι δύναμη να τους γυρίσουν πίσω,
Έτσι που εμείς καταλάβαμε πως μάλλον όλοι τους διασκέδαζαν
Και κάποιοι τους σκόνταψαν, όποιος όμως τους δέχτηκε σωστά,

625 Υποχρεωτικά τους ένοιωσε καλά απ' το κεφάλι ως τα πόδια.
Αυτοί όμως δεν κατάλαβαν, αφού, έχοντας επιπλέον αυτό το δώρο μας
Μας κατηγορούν που οι εχθροί μας δεν στέκονται στα πόδια τους».
Έτσι μεταξύ τους, μ' ευχάριστη διάθεση,
Στάθηκαν κοροϊδεύοντας, απομακρύνθηκαν απ' τις σκέψεις τους.

630 Όλες οι αμφιβολίες για τη Νίκη, αιώνια δύναμη
Πίστεψαν πως συνταίριαζε στις εφευρέσεις τους, Τόσο εύκολα,κι ότι
μ' αυτόν τον Κεραυνό τους ήταν σε θέση να περιφρονούν
Και να χλευάζουν όλους τους Εχθρούς τους, ενώ αυτοί βρίσκονταν
Σε βάσανα για λίγο· αλλά αυτοί δεν ήταν μακρυά,

635 Άγριος θυμός τους έσπρωξε στα άκρα και βρήκαν τα μέσα,
Για ν' αντισταθούν κατάλληλα σε τέτοια διαβολική αδικία.

- Αμέσως(Βλέπω την υπεροχή, τη δύναμη,
 Που ο Θεός έχει εμφυσήσει στους δυνατούς του Αγγέλους)
 Τα Όπλα τους μακριά πέταξαν και στα Υψώματα
 640 (Η Γη έχει την ίδια ποικιλία στη μορφή με τον Παράδεισο,
 Την ευχάριστη εναλλαγή Υψωμάτων και Κοιλάδων)
 Γρήγοροι, σαν μια φωτεινή φευγαλέα ματιά, έτρεξαν, πέταξαν,
 Απ' τα θεμέλια τους τα ελευθέρωσαν, ταρακουνώντας τα,
 Ξεπάτωσαν τα ριζωμένα Υψώματα μ' όλη τους τη δύναμη,
 645 Μ' όλα τους τα Βράχια, τα Νερά, τα Δάση, κι απ' τις χνουδωτές κορυφές
 Με τα χέρια τους ψηλά τα σήκωσαν· έκπληξη,
 Είναι βέβαιο, και τρόμος κυρίευσε τον επαναστάτη Εχθρό,
 Όταν είδαν νάρχεται προς το μέρος τους, τόσο τρομερή,
 Η βάση των Βουνών αναποδογυρισμένη·
 650 Μέχρι που την τριπλή σειρά εκείνων των καταραμένων Μηχανών
 Την είδαν να βυθίζεται στο χώμα κι όλη την αυτοπεποίθησή τους
 Βαθιά, κάτω απ' το βάρος των Βουνών, να θάβεται,
 Έπειτα τους εαυτούς τους να καταπλακώνονται και στα κεφάλια τους επάνω
 Τις κεντρικές Κορυφές να ρίχνονται, που πάνω τους ήρθαν,
 655 Σκιάζοντας τον Αέρα και συνέθλιψαν ολόκληρες οπλισμένες Λεγεώνες,
 Οι θώρακες τους βοήθησαν τη συμφορά τους, κομμάτια έγιναν και κατατραυμάτισαν
 Την υπόσταση που ήταν κλεισμένη μέσα τους, πόνος τους προκάλεσαν
 Αδυσώπητο, αρκετοί τους βογκούσαν θλιβερά,
 Καθώς για ώρα καταπλακωμένοι πάλευαν, μήπως μπορέσουν και βγουν
 660 Έξω από τέτοια φυλακή, αν κι ήταν Πνεύματα από καθαρώτατο φως,
 Καθαρώτατο στην αρχή, τώρα ακάθαρτο απ' την αμαρτία, την αυξημένη.
 Οι υπόλοιποι, παίρνοντας τη μορφή Βραχιόνων,
 Τα τράβηξαν κι έπειτα τα γειτονικά Υψώματα ξερρίζωσαν
 Έτσι Υψώματα συναντούσαν Υψώματα καταμεσής στον Αέρα,
 665 Εδώ κι εκεί εξακοντίζονταν με τρομερές ρίψεις
 Και τώρα πια στο υπέδαφος πολεμούσαν με φρικτές σκιές
 Και καταχθόνιο πάταγο· ο πόλεμος έμοιαζε μ' ένα τακτικό παιχνίδι,
 Με την τόση φασαρία. φρικτή σύγχυση συσσωρεύτηκε
 Πάνω στην ήδη πυργωμένη σύγχυση· τώρα πια όλος ο Παράδεισος
 670 Στην καταστροφή είχε οδηγηθεί, μ' ολέθρια, υπερβολική ταχύτητα.
 Ο Παντοδύναμος Πατέρας που καθόταν
 Ασφαλής στο Βωμό του-Ιερού του στον Παράδεισο,
 Δεν τους είχε συμβουλεύσει για όλες τις δυσκολίες είχε προβλέψει βέβαια
 Αυτήν την ταραχή και όλα τάχε επιτρέψει, σκόπιμα.
 675 Έτσι θα εκπληρωνόταν ο μεγάλος του σκοπός,
 Να τιμήσει τον Χρισμένο Γιο του, με το να τιμωρήσει ο ίδιος
 Τους εχθρούς του και να γίνει σ' όλους γνωστό

- Πως όλη η δύναμη έχει μεταβιβαστεί σ' αυτόν· από εκεί στο Γιο του,
 Του Θρόνου του τον Παρακαθήμενο, αυτά άρχισε να λέει:
- 680 «Λάμψη της Δόξας μου, αγαπημένε μου Γιε,
 Γιε που το άορατο πρόσωπο σου, καθώς σε κυττώ,
 Γίνεται ορατό-κι αυτό γιατί εγώ είμαι ο Θεός-
 Και που στο χέρι σου τη Βούληση μου εμπιστεύομαι,
 Δεύτερε Παντοδύναμε, δύο ημέρες έχουν περάσει,
- 685 Δύο ημέρες, έτσι όπως υπολογίζουμε τις ημέρες του Παραδείσου,
 Από τότε που ο Μιχαήλ κι οι Δυνάμεις του βγήκαν έξω,για να δαμάσουν
 Εκείνους τους ανυπάκουους. με πόνο εξελίχθηκε ο αγώνας τους,
 Όπως και ήταν πιθανό να συμβεί, καθώς δυο τέτοιοι εχθροί συναντήθηκαν ένοπλοι·
 Τους εγκατέλειψα,το ξέρεις πολύ καλά,μόνοι τους
- 690 (Ισοδύναμοι από τη Γένεση τους είναι και οι δύο)
 Για να σώσουν ό,τι η αμαρτία έβλαψε,που δούλεψε
 Υπόγεια, ανεπαίσθητα, μήπως κι αναβληθεί ο χαμός τους·
 Έτσι που αναπόφευκτα, είναι υποχρεωτικό να πολεμούν ατέλειωτα,
 Αδιάκοπα, δεν πρόκειται να βρεθεί λύση·
- 695 Ο φθοροποιός Πόλεμος έχει ολοκληρώσει ό,τι ο Πόλεμος μπορεί να κάνει
 Κι η άναρχη μανία άφησε πια χαλαρά τα ηνία,
 Με Βουνά ,για όπλα ,οπλίστηκαν, που κάνουν
 Άγριο έργο στον Παράδεισο κι επικίνδυνο στη Γη.
 Λοιπόν, δύο ημέρες έχουν περάσει, η τρίτη είναι δική σου·
- 700 Για σένα έχω ορίσει αυτό, και τόσο μακριά σου επιτρέπω
 Να φτάσεις, αφού η Δόξα του τέλους αυτού του μεγάλου Πολέμου
 Είναι δική σου,γιατί κανείς άλλος εκτός από Σένα
 Δεν μπορεί να τον τελειώσει. Μόνο σ' Εσένα τέτοια Ανδρεία και Τιμή
 Αμέτρητη έχω εμψύήσει, που όλοι θα μάθουν,
- 705 Και στον Παράδεισο και στην Κόλαση, ότι η Δύναμη που εκπορεύεται από ψηλά,
 Αν συγκριθεί μ' αυτήν τη διεστραμμένη Οχλαγωγία, κατευθύνεται έτσι,
 Που να αποδεικνύει πως άξια είσαι Κληρονόμος
 Των Πάντων, πως είσαι ο Κληρονόμος, πως είσαι ο Βασιλιάς
 Με το ιερό Χρίσμα, το νόμιμο δίκαιο.
- 710 Φύγε αμέσως, εσύ, Μεγαλοδύναμε, μες του Πατέρα τη δύναμη,
 Ανέβα στο Άρμα μου, οδήγησε τα ορμητικά Άλογα
 Που τραντάζουν του Παραδείσου τη βάση, τέλειωσε τον Πόλεμο μου,
 Πάρε το Τόξο μου και τον Κεραυνό, τα Παντοδύναμα Όπλα μου,
 Δέσε και το Ξίφος πάνω στο δυνατό σου Μηρό·
- 715 Διώξε αυτούς τους γιουσις του Σκότους, οδήγησε τους
 Πέρα απ' όλα τα όρια του Παραδείσου στ' απόλυτο Χάος εντός·

- Εκεί άφησε τους να μάθουν, όπως τους αρέσει, πώς να περιφρονούν
Το Θεό και το Μεσσία του, τον Χρισμένο Βασιλιά».
- Έτσι μίλησε και πάνω στο Γυιο του αχτίδες κατήυθνε,
720 Που ολόκληρος έλαμψε, όλο το φως του Πατέρα πάνω του αντανάκλασθηκε,
Με τρόπο απεριγραπτο στο πρόσωπο του το δέχτηκε
Κι έτσι του Γυιου η Θεότητα μίλησε, απαντώντας του:
«Ω Πατέρα, Υπέρτατε των Θρόνων του Παραδείσου,
Πρώτε, Ύψιστε, Παναγιότατε, Άριστε, εσύ πάντα ζητάς
725 Να δοξάσεις το Γυιο σου, κι εγώ πάντα εσένα,
Όπως είναι και το σωστό· τόση πιστεύω πως είναι η Δόξα μου,
Η εξύψωσή μου κι όλη μου η ευχαρίστηση,
Όση ικανοποίηση νοιώθεις εσύ από μένα, διακήρυξες το μελλοντικό
Σκοπό σου, που η εκπλήρωση του είναι δικιά μου ευχαρίστηση,
730 Σκήπτρο και Δύναμη εσύ δίνεις, κι εγώ τα δέχομαι
Και πρόθυμα θα παραιτηθώ απ' αυτά, όταν στο τέλος
Εσύ θα είσαι τα Πάντα μες στα Πάντα κι εγώ μέσα σ' εσένα
Για πάντα και σε μένα όλα όσα εσύ αγαπάς·
Αλλά όποιον μισείς κι εγώ τον μισώ και μπορώ να φορέσω
735 Χίλιων τρόμων το πρόσωπο, όπως και της πραότητας,
Εικόνα δική σου σε όλα και σύντομα,
Με τη Δύναμη σου σπλισμένους, τον Παράδεισο θ' απαλλάξω απ' αυτούς τους αντάρτες
Και θα τους οδηγήσω κάτω, στο προετοιμασμένο γι' αυτούς αποκρουστικό Μέγαρο,
Στου Σκότους τις αλυσίδες και στο Σκουλήκι τ' αθάνατο, εκείνους
740 Που, αν κι απ' τη δίκαιη την υπακοή να επαναστατήσουν μπόρεσαν,
Θα υπακούουν σ' αυτό μ' όλη τους την ευχαρίστηση.
Έπειτα θα ξεχωρίσω τους Αγίους απ' τους ακάθαρτους,
Μακριά, χωριστά, σε κύκλο γύρω απ' το ιερό Βουνό
Θα βάλλω, ειλικρινή Αλληλούια για να ψάλλουν,
745 Ύμνους μεγάλου επαίνου, κι εγώ ανάμεσα τους μόνο αρχηγός θάμαι».
Αυτά είπε. υποκλίθηκε στο Σκήπτρο του, σηκώθηκε
Από τα δεξιά της Δόξας, απ' τη θέση που καθόταν,
Και το τρίτο ιερό Πρωινό άρχισε να φέγγει.
Ξημέρωσε στον Παράδεισο· προς τα έξω όρμησε μ' ήχο ανεμοστρόβιλου
750 Το Άρμα της Πατρικής Θεότητας,
Πυκνές φλόγες βγάζοντας, καθώς Τροχός μέσα σε Τροχό παρασυρόταν,
Το προικισμένο με Πνεύμα από μόνο του, μα τότε συνοδευόταν
Από τέσσερα Χερουβείμ, τέσσερις μορφές που η καθεμιά του!
Ήταν εκπληκτική, καθώς με Άστρα τα σώματά τους ολόκληρα,
755 Και με Ψτερούγες ήταν καλυμμένα, και με Μάτια, με Μάτια κι οι Τροχοί ακόμη,

- Από Βήρυλλο και το μεσοδιάστημα τους φλόγες γεμάτο.
 Στα κεφάλια τους ένα κρυστάλλινο βάθρο στηριζόταν
 Και πάνω του ένας Ζαφειρένιος Θρόνος σκαλισμένος
 Σε καθαρό Ήλεκτρο, με του Ουράνιου Τόξου τα χρώματα.
- 760 Κι αυτός μες στην Ουράνια Πανοπλία του
 Από αχτινοβόλο Ουρήμ, έργο φτιαγμένο απ' το Θεϊκό χέρι,
 Εκεί ανέβηκε, στα δεξιά του η Νίκη
 Στάθηκε, με φτερά Αετού, κρέμασε στο πλευρό του το Τόξο
 Και τη Φαρέτρα με τον τριπλομανταλωμένο Κεραυνό
- 765 Κι ολόγυρα του άγρια Διάχυση απλώθηκε
 Από καπνό, αστραφτερή φωτιά και τρομερή λάμψη·
 Μπροστά σε δέκα χιλιάδες χιλιάδων Αγίους
 Ήρθε, πολύ πιο πίσω του η λάμψη του ακολουθούσε,
 Κι είκοσι χιλιάδες (Τον αριθμό τους τον άκουσα)
- 770 Θεϊκά άρματα, μοιρασμένα σε κάθε πλευρά του, εμφανίστηκαν.
 Πάνω στις φτερούγες των Χερουβείμ μεταφέρθηκε υπέροχος
 Στον Κρυστάλλινο Ουρανό, στον Ζαφειρένιο Θρόνο.
 Σ' απέραντο μήκος και πλάτος η λάμψη του απλωνόταν,
 Απ' την πρώτη στιγμή της εμφάνισης του απροσδόκητη χαρά όλους τους κυρίευσε,
- 775 Όταν η μεγάλη Σημαία του Μεσσία λαμποκόπησε.
 Σηκωμένη ψηλά απ' τους Αγγέλους, το Σήμα του στον Παράδεισο.
 Κάτω απ' αυτήν ο οδηγητής Μιχαήλ γρήγορα έφερε πίσω το Στρατό του,
 Όταν διασκορπίστηκαν κι οι δυο Πτέρυγες του,
 Μ' αυτόν επικεφαλής όλοι σ' ένα σώμα οργανώθηκαν πάλι.
- 780 Εμπρός του η Θεϊκή Δύναμη το δρόμο του άνοιγε»
 Στο πρόσταγμα του τα ξεριζωμένα βουνά ξαναγύρισαν
 Όλα στις θέσεις τους, γνώρισαν τη φωνή του κι επέστρεψαν
 Υπάκουα, το συνηθισμένο πρόσωπο του Παραδείσου ανανεώθηκε
 Και με πολλά νέα λουλούδια Βουνό και Κοιλάδα χαμογέλασαν.
- 785 Εκείνος είδε τη δυστυχία των Εχθρών αλλά στάθηκε σκληρός
 Και στο στασιαστικό αγώνα προκάλεσε τις Δυνάμεις τους,
 Τον παράλογο, ελπίζοντας πως ακόμη είναι πλημμυρισμένοι από απόγνωση.
 Μπορεί τόση κακία, άραγε, μες στα Πνεύματα του Παραδείσου να κατοικεί;
 Αλλά, για να πείσει τους υπερήφανους, ποια Πλεονεκτήματα έπρεπε να δείξει,
- 790 Ή ποιες Απορίες να κινήσει, για να υποχωρήσουν οι αμετάπειστοι;
 Κι αυτοί σκλήρυναν περισσότερο μ' όση δύναμη μπορούσαν ν' αξιοποιήσουν,
 Θλίβονταν να βλέπουν τη Δόξα του, μόλις τον αντίκρισαν,
 Ο φθόνος τους κυρίευσε κι ήθελαν στο ύψος του
 Να σταθούν, ξαναπολεμώντας άγρια, με τη βία ή το δόλο
- 795 Νόμιζαν πως θα πετύχουν κι ότι παντού θα υπερισχύσουν
 Απέναντι στο Θεό και στο Μεσσία ή θα πέσουν,

Στην ολοκληρωτική, την έσχατη καταστροφή, και τώρα, να,
 Για την τελική Μάχη συγκεντρώθηκαν ,απαξιώντας τη φυγή
 Ή την ατιμωτική υποχώρηση· τότε ο παντοδύναμος Γιος του Θεού
 800 Σ' όλους τους δικούς τους, και στις δυο πλευρές, έτσι μίλησε:
 «Μείνετε ακόμη στη φωτεινή σας παράταξη, σταθείτε εκεί που βρίσκεστε,
 Οπλισμένοι Άγγελοι, αυτή είναι η τελευταία ημέρα του Πολέμου.
 Πιστό ήταν από παλιά το Πολεμικό σας Πρόσωπο κι απ' το Θεό
 Αποδεκτό, άφοβο μες στο δίκαιο Λόγο του,
 805 Που, αφού τον δεχτήκατε, είσαστε έτσι
 Αήττητοι· αλλά γι' αυτό το καταραμένο πλήρωμα
 Η τιμωρία βρίσκεται στ' άλλο χέρι του,
 Η εκδίκηση είναι δική του, ή όποιου εκείνος μόνο ορίσει·
 Ο αριθμός των ημερών γι' αυτό το έργο δεν έχει καθοριστεί,
 810 Ούτε ο κόπος, υπάρχει μόνο και ατενίζει,
 Αυτούς τους Ασεβείς, η αγανάκτηση του Θεού
 Μέσα από μένα' όχι εσάς μα εμένα έχουν περιφρονήσει αυτοί εδώ,
 Κι επιπλέον φθονήσει· εναντίον μου είναι όλη η μανία τους,
 Γιατί ο Πατέρας, στον οποίο του Παραδείσου το υπέρτατο
 815 Βασίλειο κι η Δύναμη κι η Δόξα ανήκουν,
 Μ' έχει τιμήσει, δίνοντας μου την εντολή να εκπληρώσω το θέλημα του. Σ'
 εμένα λοιπόν έχει αναθέσει εκείνος την καταδίκη τους·
 Όπως αυτοί, ίσως, έχουν την επιθυμία να με δοκιμάσουν
 Σε Μάχη που το δυνατότερο θ' αναδείξει, όλοι αυτοί μαζί
 820 Κι εγώ μόνος εναντίον τους, απ' τη στιγμή που με τη δύναμη
 Τάχουν μετρήσει όλα κι όχι με κάποια άλλη υπεροχή,
 Ασυναγώνιστη, ούτε που νοιάζονται ποιος είναι ανώτερος τους.
 Μα κι ούτε που μπορώ κι εγώ να καταδεχτώ άλλον αγώνα μαζί τους".
 Έτσι μίλησε ο Γιος και μες στον τρόμο βάφτισε
 825 Την έκφραση του, τόσο σκληρή έγινε, που να μη μπορεί να τον αντικρύσει κανείς,
 Κι οργή γεμάτος προς τους Εχθρούς του κατευθύνθηκε.
 Αμέσως τα τέσσερα Χερουβείμ άνοιξαν τις Αστροστόλιστες Ψερούγες τους
 Με την τρομερή, την πελώρια σκιά κι οι Τροχοί
 Του ορμητικού Άρματος του κύλησαν με τον ήχο
 830 Πλημμυρισμένων Χειμάρων ή ενός πολυάριθμου Εχθρού.
 Κι αυτός πάνω στους ασεβείς Εχθρούς κατευθείαν τα οδήγησε,
 Σκοτεινός σαν τη Νύχτα· κάτω απ' τους φλεγόμενους Τροχούς
 Τ' ακλόνητο Στερέωμα σείστηκε απ' άκρη σ' άκρη,
 Ολόκληρο, εκτός απ' αυτόν, το Θρόνο του Θεού. 'Αθικτος σύντομα
 835 Ανάμεσα τους έφτασε στο δεξί του το χέρι
 Άδραξε δέκα χιλιάδες Κεραυνούς, που έρριξε
 Μπροστά τους, έτσι που στις Ψυχές τους άνοιξε

- Πληγές· αυτοί, εμβρόντητοι, έχασαν κάθε διάθεση αντίστασης,
 Όλο το κουράγιο τους κι αργά έρριξαν κάτω τα όπλα τους·
 840 Πάνω από Ασπίδες, Κράνη και κρανοφόρα κεφάλια πέρασε,
 Θρόνων και δυνατών Σεραφείμ ριγμένων καταγής,
 Που τώρα παρακαλούσαν να εξακοντιστούν πάλι
 Τα Βουνά πάνω τους, σαν ένα καταφύγιο απ' την οργή του.
 Κι ούτε λιγώτερο Θελλώδης σ' όλες τις πλευρές έρριξε
 845 Τα βέλη του απ' τα τέσσερα Χερουβείμ πούχαν τετραπλασιάσει τα πρόσωπα τους,
 Τα στολισμένα με μάτια, κι απ' τους ζωντανούς Τροχούς,
 Τους στολισμένους κι αυτούς με πλήθος μάτια. ί
 Ένα Πνεύμα μέσα τους κυριαρχούσε και κάθε μάτι
 Έλαμπε εκθαμβωτικά και πετούσε καταστροφικές φλόγες
 850 Στους καταραμένους ανάμεσα, πουχασαν όλη τους τη δύναμη
 Και το συνηθισμένο σφρίγος τους εγκατέλειψε, στραγγισμένους
 Εξαντλημένους, ξέμυχους, πικραμένους, καταρακωμένους.
 Κι ενώ ακόμη δεν είχε φανερώσει ούτε τη μισή του δύναμη,
 Περίορισε τους Κεραυνούς του σε μια μεσαία Ομοβροντία, γιατί σκόπευε,
 855 Όχι να τους εξολοθρεύσει, μα να τους ξερριζώσει απ' τον Παράδεισο·
 Ενίσχυσε έτσι την ανατροπή τους και σαν ένας Βοσκός
 Κατσικιών ή ενός φοβισμένου, συγκεντρωμένου κοπαδιού,
 Τους οδήγησε μπροστά απ' το σημείο που χτυπούσαν οι Κεραυνοί του,
 Τους απώθησε τρομερός και φρενιασμένος προς τα σύνορα
 860 Και το Κρυστάλλινο Τείχος του Παραδείσου, όντας ορθάνοιχτο,
 Κινήθηκε προς τα μέσα κι ένα πλατύ Κενό αποκαλύφθηκε
 Μεσ στο άφθονο Χάος: το φρικτό θέαμα
 Τους έκανε να οπισθοχωρήσουν με τρόπο, αλλά τα πολύ χειρότερα
 Τους πίεσαν στα νύτα με το κεφάλι ρίχτηκαν
 865 Κάτω απ' την άκρη του Παραδείσου, Αιώνια οργή
 Έκαιγε στο κατόπι τους, στην πτώση τους στον απύθμενο λάκκο.
 Η Κόλαση άκουσε τον ανυπόφορο θόρυβο, η Κόλαση
 Είδε τον Παράδεισο ν' αυτοκαταστρέφεται και θέλησε να οπισθοχωρήσει,
 Τρομοκρατημένη· αλλά η αυστηρή Μοίρα είχε χτίσει πολύ βαθιά
 870 Τα σκοτεινά της Θεμέλια και τάχε στερεώσει γερά.
 Εννιά ημέρες έπεφταν το συγχυσμένο Χάος μούγκρισε
 Και δεκαπλάσια σύγχυση ένοιωσε με την πτώση τους
 Μεσ στην άγρια Αναρχία του, καθώς η τεράστια ρίψη
 Το βάρυνε τόσο, πούταν έτοιμο να καταρρεύσει· η Κόλαση στο τέλος,
 875 Διάπλατα ανοιγμένη, τους δέχτηκε όλους κι έκλεισε μετά από πάνω τους,
 Η Κόλαση, η προορισμένη γι' αυτούς κατοικία, γεμάτη φωτιά
 Άσβεστη, της λύπης το μέγαρο και του πόνου.
 Ο Παράδεισος απαλλάχτηκε απ' αυτούς, χαρούμενος, κι αμέσως επισκευάστηκε

- Το ρήγμα του τείχους, καθώς εκείνο επέστρεψε στη θέση του πίσω.
 880 Μόνος νικητής, μετά το διώξιμο όλων των Εχθρών του,
 Ο Μεσσίας, το Θριαμβικό του Άρμα έστρεψε προς τα πίσω·
 Για να τον συναντήσουν όλοι οι Άγιοι του, που σιωπηλοί στέκονταν,
 Αυτόπτες μάρτυρες των Υψίστων Κατορθωμάτων του,
 Με το Ιωβηλαίο προχώρησαν κι όταν έφτασαν κοντά του,
 885 Σκιασμένες απ' τ' ανοιχτά, τους χέρια, όλες οι σειρές χαρούμενες
 Το Θρίαμβο έψελναν, το Νικηφόρο Βασιλιά τους υμνούσαν,
 Το Γυιο, Το Διάδοχο και τον Κύριο που του δόθηκε η Εξουσία,
 Τον Πανάξιο να βασιλεύσει· αυτός εορταστικά οδηγούσε το Άρμα του,
 Θριαμβευτικά, στο κέντρο του Παραδείσου, μες στις Αυλές
 890 Και το Ναό του Πατέρα του, που ασφαλής καθόταν στον ψηλό του
 Θρόνο. κι εκείνος μες στη Δόξα του τον υποδέχτηκε,
 Εκεί που και τώρα κάθεται, στα δεξιά της μακαριότητας.
 Υπολογίζοντας έτσι του Παραδείσου τα πράγματα,
 Με τα πράγματα πάνω στη Γη,
 895 Όπως μου ζήτησες, πρόσεξε λοιπόν κι αυτό,
 Με βάση τα περασμένα, για να μπορέσω να σου αποκαλύψω.
 Τι άλλο πρόκειται πιθανόν να συμβεί στην ανθρώπινη Ψυλή,
 Η διαφωνία κι ο Πόλεμος που ξέσπασε στον Παράδεισο
 Ανάμεσα στις Αγγελικές δυνάμεις κι η βαθειά πτώση
 900 Εκείνων πούχαν τόσο υψηλές φιλοδοξίες, που επαναστάτησαν
 Με το Σατάν μαζί, αυτόν που φθονεί και τη σημερινή κατάσταση,
 Που σχεδιάζει και τώρα πώς να μπορέσει να σε σύρει
 Κι εσένα απ' την υπακοή, για να χάσεις κοντά του
 Την ευτυχία και να μοιραστείς έτσι μαζί του
 905 Την τιμωρία του, την Αιώνια δυστυχία·
 Κι αν το πετύχει, θάσαι κάθε παρηγοριά κι εκδίκηση του,
 Σαν να υπάρχει ένα πείσμα στον Ύψιστο ενάντια,
 Να κερδίσει, έστω και μια φορά, Συντροφιά στη δυστυχία του.
 Μα μην ακούς αυτούς τους Πειρασμούς του. προειδοποίησε
 900 Και τον πιο αδύναμο· άστο αυτό το κέρδος, έμαθες πια
 Καλά την ανυπακοή· ακόμη κι αυτοί που πατούν στέρα, γερά,
 Πέφτουν· να το θυμάσαι και να μην το παραβείς".

(α)στίχ. 35: Ενοεί τη μάχη